

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ХАЛҚ ТАЪЛИМИ ВАЗИРЛИГИ
РЕСПУБЛИКА ТАЪЛИМ МАРКАЗИ**

**М.ТУРОПОВА, К.САЙДУМАРОВА,
С.ҲАСАНОВА, С.МУҲАМЕДОВА,
С.МАҲКАМОВ**

АНЪАНАВИЙ БАЙРАМЛАР

**Умумтаълим мактаблари, мактабдан ташқари
муассасалар, академик лицей ва касб-ҳунар коллежлари
ўқитувчи ҳамда ўқувчи талабалари учун методик
қўлланма**

Тошкент
Фафур Гулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти
1999

63,5
А 71

ЎЗБЕКИСТОН ХАЛҚ ТАЪЛИМИ ВАЗИРЛИГИ РЕСПУБЛИКА
ТАЪЛИМ МАРКАЗИНИНГ ИЛМІЙ МЕТОДИК КЕНГАШИ
МУҲОКАМАСИДА (1999 ЙИЛ 2 ИЮНДА ЎТГАН) НАШР УЧУН
ТАВСИЯ ЭТИЛГАН

Тақризчилар:

О. ТЎРАЕВА, Д. ЖАВҲАРОВА

Нашр учун масъул:

Г. Я. АЛИМОВА

Т—С—М—Ҳ—М $\frac{4306020000-35}{M352(04)-99}$ қатъий буюртма, 99

ISBN 5—635—01754—1

© М. Туропова, К. Сайдумарова,
С. Ҳасанова, С. Муҳамедова,
С. Маҳкамов, 1999 й.

СЎЗБОШИ

Мактаб — қутлуғ ва муқаддас таълим-тарбия даргоҳи. У ёш авлодга билим асосларини бериш билан бирга, халқ педагогикаси, миллий-анъанавий қадриятларни улар он-гида шакллантириш имконини ҳам беради.

Умумтаълим мактаблари ҳаётини байрамларсиз, анъанавий тадбирларсиз тасаввур этиш қийин. Байрамлар — тарбиялашнинг энг гўзал ва муҳим воситаси.

Мактаб ҳаёти байрамлар билан гўзал, қадрли. Ўқувчилар ҳам байрамга ташнадир. Ҳозирги кунда мактабларимизда “Наврўз”, “Биринчи кўнғироқ”, “Билимлар куни”, “Ватан ҳимоячилари куни”, “Хотин-қизлар айёми”, “Хотира сабоқлари”, “Ўқитувчилар ва мураббийлар куни”, “Бахтимиз қомуси — Конституция куни” каби байрамларга бағишланган тантана, “Сўнгги кўнғироқ”, “Битирувчилар куни” сингари анъанавий, ҳаётий саналар нишонлаб келинмоқда.

Ана энди байрамларимиз сони яна биттага кўпайди. 1 сентябрь — Мустақиллик куни билимлар байрамига ҳам уланиб кетадиган бўлди.

Устоз ўқитувчиларга алоҳида ҳурмат рамзи сифатида ҳар йили 1 октябрь “Ўқитувчилар ва мураббийлар куни” деб белгиланди ва дам олиш куни деб эълон қилинди. Шу кунгача анъанавий байрамларни ўтказиш бўйича кўрсатма ёки йўлланма йўқ эди. Ўқув муассасаларида анъанавий байрамларни ўтказувчиларга ёрдам сифатида мазкур методик тавсия яратилди.

Методик қўлланма Тошкент шаҳри ва Тошкент вилоятидаги бир қанча мактаблар иш тажрибаси асосида РТМнинг бир гуруҳ ижодий ходимлари томонидан ишлаб чиқилди. Байрамларни нишонлаш тартиботлари намуна сифатида келтирилди.

Методик қўлланмадан маҳаллий шароитга қараб, ижодий ёндошилган ҳолда фойдаланиш тавсия этилади.

Республика Таълим Маркази

БАЙРАМЛАРНИНГ ИЖТИМОЙ ВА ТАРБИЯВИЙ АҲАМИЯТИ

Байрамлар инсоният ҳаётининг тарбиявий қисми бўлибгина қолмай, балки ижтимоий турмушнинг, маданият, маънавиятнинг ва ундаги тарбия тизимининг энг муҳим бўлакларидан биридир. Байрамларнинг асосий ижтимоий аҳамияти шу билан белгиланадигани, у инсоният курашини, меҳнатини ҳамда бошқа кўп соҳалардаги ютуқларини намоён этади. Байрам инсоният босиб ўтган йўлларининг моҳиятини чуқур англашига, ғалабаларидан фахрланишига, эртанги кун учун яхши режалар тузишига, келажакка катта умид боғлашига ёрдам беради. Шунинг учун ҳам кишилар байрам арафасида бир-бирларини табриклаб, келажак ҳаётга яхши тилаклар ва истаклар билдиришади.

“Байрамлар халқнинг шодлик ва хурсандчилик куни”, — деган эди шарқнинг буюк олими Маҳмуд Қошғарий. Байрам — бу маълум вақтдаги идеал ҳаётдир.

Байрам — инсоният маданиятини ривожлантиради, анъаналарини қўллаб-қувватлайди.

Байрамлар қадимги даврлардан бошлаб инсон ҳаётининг энг муҳим ва таркибий қисмига айланган. Байрамлар инсоният ҳаётида шу қадар муҳим ўринда турадиларки, уларни нишонламайдиган халқ бўлмаса керак.

Зотан, ҳар бир миллат, элат ва халқнинг ўз тараққиёт тарихи жараёнида шаклланган байрамлари бор.

Байрам инсоният моддий ва маънавий маданиятининг энг яхши томонларининг кўрсаткичи ҳисобланади. Байрамда халқнинг энг диққатга сазовор удумлари, ютуқлари намоён бўлади. Чунки кишилар, айниқса болалар байрамда энг яхши кийимларини киядилар, лаззатли таомлар тайёрлайдилар, уларга кўтаринки кайфият ҳамроҳ

бўлади, энг яхши анъаналарга риоя этишларини, ўзларининг қобилиятларини, ижодкорликларини намойиш қилдилар.

Демак, байрам — ижтимоий, маданий ва маънавий ютуқларни намойиш этувчи, шу ютуқлар асосида тарбияловчи муҳим воситадир. Шу боисдан байрамлар ўқувчи-ёшлар тарбиясига ижобий таъсир қилувчи ўзига хос сеҳрли кучга эгадир.

БАЙРАМЛАР ТАРИХИДАН

Инсон ҳаётида, унинг тарбиясининг шаклланишида байрамлар катта аҳамиятга эга. Байрамлар маросимларнинг ривожланиши натижасида вужудга келган. Байрам инсон маданиятининг илк шаклларида биридир. Шунингдек, байрам инсон ва унинг меҳнати билан бирга вужудга келган дейиш ҳам ўринлидир. Чунки ҳар бир инсон кўзлаган мақсадига эришгач, ундан хурсанд бўлади, завқ олади ва бу хуш кайфият оилавий тусдаги байрамга айланади. Масалан, пахтадан режада кўзланган ҳосил олингани ёки иккинчи жаҳон урушида ғалаба қилиш каби кўп меҳнатлар эвазига қўлга киритилган ютуқлар учун байрам қилинади.

Тарихда назарий савиядаги махсус режиссура асослари билан ташкил қилинган байрамлар милоннинг III асрларидан бошлаб қадимий Миср ва Юнонистонда тараққий этган. Бу байрамлар шу билан диққатга сазовордирки, улар махсус тартибот ва режиссура асосларига амал қилинган ҳолда маросимлар, томошалар ва мусобақаларни бир-бирига боғлаб ташкил қилинган. Қадимий Юнонистонда мавжуд бўлган йирик байрамлардан бири ҳосилдорлик худосига бағишланган — Диониса байрамларидир.

Милондан илгари Ўрта Осиёда, шу жумладан, Ўзбекистон худудиде, айниқса меҳнат ва табиат байрамлари (баҳорни кутиш, ҳосил йиғиш) ривож топган.

Лекин эрамиздан аввалги VII—VI асрларда ёзилган зардуштийлик динининг муқаддас китоби “Авесто”нинг иккинчи “Висларад” қисмидаги 24 бобдан иборат кўшиқлар, учинчи “Ясна” қисмидаги 72 бобли қурбонлик ма-

росим қўшиқлари ва диний маросимларга хос расм-русумлар баёни, тўртинчи “Яг” қисмидаги “Зардуштийлик” худоларига ва маъбудаларига бағишланган 22 қўшиқ каби манбалар халқ маросимлари ва байрамларининг ғоят ривожланганлигидан далолат беради.

Қадимги Ўзбекистон худудидаги халқларнинг йил фаслларига бағишланган кўплаб тақвим байрамлари бўлганлиги ҳақида Абу Райҳон Беруний бизга бебаҳо маълумотлар қолдирган. Жумладан, хоразмликларда йилнинг бошида “Наусаржи”, саратонда “Харавадод”, ёз ўртасида “Чири”, “Умри” каби байрамларнинг бўлганлиги ҳақида қизиқарли ахборотлар келтиради. Шу билан бирга Бухорода гул очилиши муносабати билан ўтказиладиган “Гули Сурх”, мош пишганда ташкил қилинадиган “Мошаба” каби йирик ўйинлар, бой байрамлар халқ ўртасида машҳур бўлган.

Шунингдек, эрамиздан илгариги диққатни тортадиган қизиқарли ҳодисалардан бири шуки, Ўзбекистон худудида ҳам узум-мевалар пишган пайтда қадимги греклардаги “Диониса”га ўхшаш маҳаллий байрамлар ўтказилган. Бу хилдаги байрамга балки Александр Македонский (Искандар) Ўрта Осиёни босиб олгандан кейин грек “Диониса”си таъсир этгандир. Баъзи маълумотларда эса Хоразмда ва бошқа жойларда узум ҳосили байрамларига бағишланган шодиёналар қадимдан бўлган.

Ўзбек оммавий байрамлари ривожининг сабаби — уларда муҳим ағъаналарнинг, улардаги инсоний ва халқчил ғояларининг илгари сурилишидадир.

VIII асрда араблар Ўрта Осиёни босиб олгандан кейин бу ерда “Қурбон ҳайит”, “Рўза ҳайит”, “Рамазон” каби байрамлар халқ ҳаётидан ўрин олди.

Кейинчалик Чор Россиясининг таъсирида Ўзбекистонда 1 Май (Халқаро бирдамлик куни), шўро даврида 8 Март (халқаро хотин-қизлар куни) каби байрамлар ҳам ўтказиладиган бўлди.

Мустақиллик шарофати билан ўзбек халқи ўзининг қадимги қадриятларини янада қадрлаши мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президентининг махсус Фармонига асосан “Наврўз”, “Қурбон ҳайити”, “Рўза ҳайити” байрамлари қайта тикланди.

Демак, мустақил диёримизда байрамлар ўзининг ҳақиқий моҳиятини, асл мазмунини ва ранг-баранг шакллари намоён этмоқда.

БАЙРАМЛАРНИНГ ТУРЛАРИ

Байрамларни ўз мазмунига кўра Абу Райҳон Бѐруний X—XI асрларнинг ўзида иккига: диний ва халқ байрамларига ажратган.

Ҳозирги кунда байрамларни учга ажратиш мумкин:

1. Анъанавий байрамлар.
2. Миллий халқ байрамлари.
3. Тақвим байрамлари.

ЎЗБЕК ХАЛҚИНИНГ АНЪАНАЛАРИ ВА БАЙРАМЛАРИ

Ўзбек халқининг илғор анъаналари ва байрамлари дейилганда халқ ҳаёти ва турмушига сингиб кетган, авлоддан авлодга мерос бўлиб келаётган, муайян давр тақозосига кўра, маълум вақт ичида мунтазам уюштирилиб туриладиган маданий-оммавий шакллар ёки тадбирлар тушунилади. Ўзбек халқи бундай анъанавий байрамларга жуда бой. Бунга қадим замонлардан то ҳозирги кунгача муҳим ўрин тутган ҳосил байрамлари, “Лола сайли”, “Узум сайли”, “Қовун сайли” кабиларни мисол келтириш мумкин.

Халқ байрамлари ҳар доим ижтимоий ҳаёт мазмунини ифодалайди.

Шу жиҳатдан олганда, республикамиз ўқув даргоҳлари ҳаётида ҳам ўзига хос анъанавий, мавзули ва тақвим, халқ байрамлари ўз аксини топмоқда.

Биз шартли равишда мактабларда ўтказиладиган байрамларни икки гуруҳга бўлдик. Биринчиси мактаб ҳаётига оид бўлган анъанавий байрамлар бўлиб, улар: “Биринчи кўнғироқ”, “Ўқитувчилар ва мураббийлар куни”, “Ватан ҳимоячилари куни”, “Онажонлар байрами”, “Хотира ва қадрлаш куни”, “Сўнгги кўнғироқ”, “Битирувчилар кечаси”.

Иккинчиси миллий халқ анъаналари байрамлари бўлиб, улар: “Наврўз”, “Мустақиллик куни”, “Ҳосил байрами”, “Гул сайли”, “Қовун сайли”, “Қушлар байрами” каби меҳнат ва табиат байрамларидир.

Куйида мактаблар, мактабдан ташқари муассасалар, академик лицей ва касб-ҳунар коллежларида ўтказиладиган мактаб ҳаётига оид бўлган анъанавий байрамлардан намуналар келтирамиз.

Байрамлар турлари кўп, лекин биз ўз методик тавсиямизда асосан мактабда ўтказиладиган байрамлар ҳақида фикр юритмоқчимиз. Бизга маълумки, ўқув йили давомида бир қатор байрамлар ўтказилади, улар ўқувчилар тарбиясида катта ўрин тутади.

Булар: “Салом мактаб” (“Биринчи кўнғироқ”), “Мустақиллик байрами”, “Ўқитувчилар ва мураббийлар куни” (“Ўқитувчилар куни”), “Хотира ва Қадрлаш куни”, онажонлар байрами “8 Март куни”, табиатнинг илк уйғониш даври — “Наврўз” байрами, “Миллий армиямизнинг ташкил топган куни”, “Сўнгги кўнғироқ”, “Битирув кечаси” куни ва ҳоказо. Бу байрамлар турли вақтларда ўзига хос тантаналар билан ўтади. Чунки бу байрамлар заминида ўз мактабига ва устозларига меҳр-муҳаббат, ватанига садоқат, онажонлар олдидаги фарзандлик бурчини ўташ, она табиатни асраб-авайлаш, тинч-тотув ҳаётимиз кўриқчиси бўлган армиямизга, уруш фахрийларига миннатдорчилик туйғуси каби инсоний ҳис-туйғулар мужассамланган.

Кузнинг биринчи куни — 1 сентябрь мамлакатимизда катта билим байрами тарзида нишонланади. Бу кундаги “Биринчи кўнғироқ” мактабларда ҳам ўқув йилининг бошланишидан дарак беради. Бу байрам барча ота-оналар, ўқитувчилар ва ўқувчиларга қувонч улашади. Бу, айниқса, мактабга илк бор қадам кўювчилар кайфиятида яққол сезилади. Чунки “Биринчи кўнғироқ”нинг асосий қаҳрамонлари айнан шулар.

Иккинчи, учинчи ва бошқа синфлар учун 1 сентябрь навбатдаги янги ўқув йилининг бошланиши бўлса, мактабга биринчи бор келганлар учун бу байрам улар ҳаётида янги давр бошланишига йўл очувчи тарихий кундир. Умуман, мактабларда қарор топган бундай анъаналар кичкинтойлар учун тўла мазмундаги байрам ҳисобланади. Бундай байрамлар катта тарбиявий аҳамият касб этиб, болаларнинг мактабга меҳрини оширади ва билим олишга иштиёқини мустаҳкамлайди.

Демак, байрамларнинг ўтказилиб бориши рамзий маънога эга деб хулоса чиқармоққа ҳақлимиз. Бу методик тавсияда биз ҳар бир байрам ҳақида қисқача тушунча бериб, сўнг байрамларнинг ўтказилиш тартиботини баён этишга ҳаракат қилдик.

“БИРИНЧИ ҚўНҒИРОҚ” — “САЛОМ, МАКТАБ” БАЙРАМИ

Инсоннинг шаклланиш жараёнида унинг мактабга илк қадам қўйиши ва билим олишга киришиши энг муҳим ҳодисалардан биридир. Бу воқеага ота-оналар, мактаб маъмурияти ва болалар олдиндан тайёргарлик кўрадилар. Болалар мактабга илк марта борганда ҳаяжонли ва тантанали ҳолат, яъни байрам кайфияти вужудга келади. Айнан шу пайтда мактабларда “Салом, мактаб” ёки “Биринчи қўнғироқ” байрами ўтказилади ва бу синф ўқувчиларида мактабга нисбатан, илм-фанга нисбатан юксак ҳурмат туйғусини шакллантиради. “Биринчи қўнғироқ” байрами шунчаки биринчи сентябрни нишонлаш бўлиб қолмай, балки жажжигина ўғил-қизларнинг буюк ва муқаддас даргоҳ — мактабга қадам қўйишлари кунидир.

1 сентябрь — Мустақиллик, Тинчлик, Билимлар байрами кунидир ва буларнинг биргаликда нишонланиши — Мустақиллик, тинчлик ва билимлар тантанасининг тимсолидир. Мустақиллик байрамининг давоми сифатида янги ўқув йили бошланишининг ўзида ҳам рамзий маъно бор. Бу умумхалқ байрами бўлиб, чуқур ва ёрқин билимлар оламига саёҳат қилиш учун, республикамизнинг мустақиллиги ва гуллаб-яшнаши учун, бутун дунёда тинчлик ва осойишталик ҳукм суриши учун ижодий кураш сифатида анъанага айланмоқда.

Ўқитувчи, ўқувчилар учун муборақ, шодлик кuni бўлган биринчи қўнғироқ чалинадиган байрамни муносиб ўтказиш учун куйидаги “Биринчи қўнғироқ” байрамининг тартиботини эътиборингизга ҳавола этамиз.

“БИРИНЧИ ҚўНҒИРОҚ” БАЙРАМИ ТАРТИБОТИ

...Бугун янги ўқув йилининг биринчи кuni каттаю ёш, ўқитувчию ўқувчи — барча-барча шод.

Мактаб ҳовлиси байрамона безатилган. Ҳаммаёқ орас-та. Деворларда қуйидаги шиорлар осилган: “Истиқлол му-борак, Ўзбекистоним!”, “Ватан мустақиллик нурига тўлсин”, “Жаҳон харитаси мукамал бўлсин!”, “Янги ўқув йилингиз муборак бўлсин!”, “Биринчи кўнғироқ”. Тантаналарга ота-оналар, ҳомий ташкилот вакиллари, маҳалла фаоллари, фахрий ўқитувчилар тақлиф этилади.

Тадбир бошқарувчиси тантанага тайёрлик ҳақида ахборот беради.

1-сухандон: Азиз юртдошлар! Бугун элимизда яна катта байрам — Мустақиллик байрами. Мустақиллик ва билимлар куни байрамидир. Байрам муборак, азиз дўстлар!

(Ўзбекистон мадҳияси янграйди)

2-сухандон: Мустақиллик, куйлайман сени
Бор овозим, куйларим билан,
Мустақиллик, асрайман сени
Керак бўлса, қўлларим билан.
Мустақиллик, куйлайман сени
Бор санъатим, ҳаётим билан.
Мустақиллик, асрайман сени
Керак бўлса, ҳаётим билан.

1-сухандон: Ҳурматли меҳмонлар, қадрли ўқитувчилар, азиз устозлар. Ассалому алайкум! Бугун биз учун ҳақиқий байрам. Бугун янги ўқув йили бошланди. Биринчи кўнғироқ чалинди. Она мактаб ўз эгаларини бағрига олади.

(Мактаб ҳақида шеър ўқилади)

Бугун кўпгина ука ва сингилларимиз биринчи мартаба мактаб остонасига қадам қўйдилар. Улар илк бор мактаб, ўқитувчи-устоз билан юзма-юз келмоқдалар. Бу жажжи кичкинтойлар мактабимиз даргоҳига таълим-тарбия олгани қадам қўйдилар.

Келинг, бугун биз уларга мустаҳкам соғлиқ, билим олишларида ирода тилаб қоламиз.

2-сухандон: Бугун юртимиз қўша-қўша байрамларнинг гувоҳи бўляпти. Бугунги чалинаётган карнай-сурнай са-

досига жўр бўлиб, янги ўқув йили бошланаётганидан дарак берувчи мактаб кўнғироғи ҳам жаранглайди.

(“Салом мактабим” қўшиғи ижро этилади)

1-сухандон: Мустақил мамлакатимизнинг энг ёш авлоди бугун интиқлик билан, қалбларда ҳаяжон, қўлларда гулдаста билан мактаб остонасига илк қадамларини қўйяптилар. Уларнинг ота-оналари камоли ишонч билан, келажакка катта умид билан ажойиб, меҳрибон, билимдон, жонкуяр устозлари қўлларига фарзандларини топширадидилар. Ўз навбатида болалар ҳам устозларига миннатдорчилик изҳор этадилар.

(*Кичкинтойларнинг чиқиши*)

1-ўқувчи: Мен мактабга бораман,
Бугун 1 сентябрь.
Ўртоқжон, бўл, бирга юр!
Нега шошилмай ахир,
Мен мактабга бораман.

2-ўқувчи: Чехрамда шўх табассум,
Гулга тўла кучоғим.
Бу кун сени кутяпман,
Жарангла, кўнғироғим.
Ўқитувчим онамдир,
Мактаб билим ўчоғим,
Тезроқ китоб очайин,
Жарангла, кўнғироғим!
Янги зафарга бошла,
Гулласин чаман боғим,
Жарангла кўнғироғим!
Ютуқлар бўлсин мўл-кўл,
Очайлик тинчликка йўл.
Ватан — суянган тоғим,
Жарангла, кўнғироғим!

СУҲБАТ

ОЛИБ БЕРИНГ АЛИФБЕ

(Қизча ва онаси иштирок этади)

Онаси: Қизалоғим, сента мен
Атлас олиб берайми?

Қизча: Йўқ.

Онаси: Чамандаги алвонранг
Гулдан териб берайми?

Қизча: Йўқ.

Онаси: Нима бўлди, айт, қизим?
Олақолгин ўйинчоқ!

Қизча: Ҳей,
Мени севсангиз, ойи,
Олиб беринг алифбе.

1-ўқувчи: Ўқишга боряпман, жажжи жилдимда
Оппоқ саҳифали дафтарлар тўла.
Зеҳним осмонни акс эттиргудек,
Пок сувларни тинитган каби сунбула.
Ўқишга боряпман. Она тилимининг
Рангин китобидан илк бет очаман.
Билимлар боғига йўлдир мактабим,
Алифбе — шу йўлда биринчи чаман.

ТИНЧЛИК

2-ўқувчи: Тинчлик бўлсин доимо,
Осмон бўлсин мусаффо.
Қуёшдек кулсин дунё,
Уруш бўлмасин асло.

Ўқувчилар вағдаси:

Ўқийман! Мақсадим — мактабимизнинг
Фаҳри, аълочиси, эркаси бўлмоқ!
Шул қутлуғ, тарихий, табаррук ернинг
Муносиб ва мағрур эгаси бўлмоқ!

1-сухандон: Юракка ва кейин дафтарга энг аввал “Ва-
тан” сўзини битамиз.

ВАТАНИМ

Ватан — бу озодлик дегани,
Ватан — бу она тилингда ўйламоқ,
Ватан — бу она тилингда сўзламоқ.
Қани, болалар, биргалашиб ҳайқиринг:
“Ўзбекистон — менинг ватаним”.

(Ўзбекистон ҳақида қўшиқ ижро этилади)

2-сухандон: Табрик учун сўз 11-синф ўқувчиларига (11-синф ўқувчилари сўз оладилар):

1-ўқувчи: Бу кун ўзгачадир,
                                жилвали олам,
Бу кун ўзгачадир қувонч
  гуллари.
Ҳаттоки қуёш ҳам
                                жилмайганича
Узатар таъзим-ла нурили
  қўлларин.

2-ўқувчи: Бу олам, сиз борсиз,
  азиз Устозлар,
Шунчалар жилвали,
  шунчалар эрка.
Ана, кўряпсизми, олам
  гулларин
Сизга узатмоқда, қалблари тилка.

3-ўқувчи: Бу олам гуллари сизнинг
  гулингиз,
Сиз таратган зиё, келажак
  олам,
Бу олам — у сизнинг
  ўқувчиларингиз,
Сиздан таълим олган
  ҳақиқий одам.

4-ўқувчи: Азиз устозлар, сиз мисли
  қуёш.
Ҳарорат-ла яшар ҳар
  шогирд қалби.

Куёш меҳри — зиёси туганмас
абад,
У худди сизнинг нур меҳрингиз
каби.

5-ўқувчи: Бугун табрик сўзи
сиздан аримас,
Қутлуғ ёшингиз билан,
азиз устозлар!
Бу кун сизни кутар
жамики инсон.

Ҳамма ўқувчилар биргаликда:

Азиз устоз, Сизга ҳамиша таъзим!

(Карнай-сурнай садоси остида ҳаваскорлик тўғараги қатнашчилари рақсга тушадилар).

1-сухандон: — Биринчи маротаба мактабга келган, илк бор қўнғироқ овозини эшитишга мунтазир жажжи кичкинтойларни табриклаш учун сўз мактаб директорига берилади.

Мактаб директори: Ҳурматли устоз муаллимлар, азиз ўқувчилар! Мана бугун сиз янги ўқув йилини бошлаш учун йиғилдингиз. Сизларни янги ўқув йили билан табриклайман. Азиз ўқувчилар, сизлар билим олишга жиддий эътибор беришингиз лозим. Илмли, билимдон киши ҳар доим ўз қадрини топган. Буюк донишманд Мирзо Улуғбек ўз даврида:

“Илм инсон кўзини очар,
қулогин очар.

Фан мияга идрок билан
ёруғлик сочар”, —

деб таълим берган эди. Шунинг учун ҳам сиз билим асосларини чуқур эгаллангиз. Юртбошимиз “Элим деб, юртим деб, ёниб яшамоқ керак”, деб таъкидлаганидек, эл, юрт бахт-саодати учун тўғри тарбия олиб, келажаги буюк давлатимизнинг ҳақиқий эгалари бўлиб етишишингиз лозим. Бу ишда устоз муаллимлар, ота-оналар ва сиз ўқувчиларга чидам, сабот, улкан зафарлар ёр бўлсин. Янги ўқув йилингиз муборак бўлсин!

- Юрган эканман аранг.
 2-ўқувчи: Қалбимдаги завқимни
 Қандайин баён қилай?
 Етишсанг-чи, зўр экан
 Соғинганда ҳар қалай...
 3-ўқувчи: Соғинтирган, биринчи
 Ўқитувчим аслида.
 Йўл-йўригин бажардим
 Таътилда — ёз фаслида.
 4-ўқувчи: Иккинчи соғинганим:
 Синфдош — тенгқурларим.
 Уларни кўрганимда
 Тўлгандай бўлди бағрим.
 5-ўқувчи: Биримизга биримиз
 Гап бермасдан шу асно,
 Ялаб-юлқишар эдик,
 Соғиниб дўсту ошно.
 6-ўқувчи: Синфимиз эшиги-чи,
 Очгандай бўлди кучоқ.
 Соғинчу севинчимни
 Таърифлаш қийин шу чоғ.
 7-ўқувчи: Кўнғироқ жаранглари
 Муסיқадай жонга ҳузур,
 Ортиқроқ айтган бўлсам
 Соғинчим, узр-узр.
 8-ўқувчи: Ўқишга шўнғиб кетдик
 Бўлиб денгизчи-ғаввос,
 Фан дурларин теришга
 Қўйдик янада ихлос!

1-сухандон: Муаллимларни табриклаш учун сўз навба-
 ти 5-синф ўқувчиларига. Қуддус Муҳаммадийнинг “Му-
 аллимим” шеърдан ўқилади:

- 1-ўқувчи: Дорга ёйсам рўмолимни
 оҳорлаб,
 Булбул куйга солар уни
 саҳарлаб.
 Сув сепаман эшигимга
 тонг билан,
 Муаллимим ўтадилар наҳорлаб.
 2-ўқувчи: Муаллимим — менинг

ширин қаламим,
Тонг машқидан элга
берган саломим!
Муаллимим файзи билан
ораста
Келажагим, элу-юртим,
оромим.

3-ўқувчи: Муаллимим — кўкрагимда
мақтовим,
Муаллимим — менинг
ҳаёт мактабим.
Муаллимим ақли билан
ораста
Хаёлгинам, орзугинам,
матлабим.

4-ўқувчи: Олқиш сизга, меҳрингизга,
муаллим!
Меҳригиё зеҳнингизга,
муаллим!
Олқиш, қуёш таровати
мисоли,
Меҳрингизга, сеҳрингизга
муаллим!

5-ўқувчи: Дорга ёйсам рўмолимни,
оҳорлаб,
Булбул куйга солар уни
саҳарлаб.
Сув сепаман эшигимга тонг
билан,
Муаллимим ўтадилар
наҳорлаб...

2-сухандон: — 1-синфларни табриклаш учун сўз 11-синф ўқувчиларига берилади.

1-сухандон: — Биринчи кўнғироқни чалиш 11-синфнинг аълочи ўқувчиси билан 1-синф ўқувчисига топширилади.

Байроқдор гуруҳ чиқиб кетади.

11-синф ўқувчилари 1-синф ўқувчиларига эсдалик совгалари бериб, мактабга олиб кирадилар. Шу вақтда муסיқа янграйди. (Ҳамма ўқувчи ўз устозлари бошчилигида синфларига йўл оладилар).

“УСТОЗ — УЛУҒ ЗОТ”

(Устозга таъзим)

(“Ўқитувчилар ва мураббийлар куни” байрамини ўтказиш бўйича тартибот намунаси)

Мактаб саҳнаси, дид билан байрамона безатилган. Ўқитувчи-устоз ҳақида Ҳадиси Шарифдан кўчирилган сатрлар. Юсуф Хос Ҳожиб, А.Жомий, А.Навойи каби алломалар сўзлари битилиб, шиор қилиб осиб қўйилган. Давлат байроғи ва туғроси ўз ўрнида турибди. Қуръони Карим, Ҳадиси Шариф, “Кутадғу билиг”, “Қобуснома”, “Маҳбуб ул-қулуб”, “Муҳокамат ул-луғатайн”, “Одобнома”, “Туркий гулистон ёхуд ахлоқ”, “Алифбе”, “Устоз — муаллим”, “Одоб сабоқлари” ва бошқа қадимий ҳамда замонавий дарслик ва қўлланмалардан намуналар, фидойи ўқитувчилар суратлари, энг яхши дарс ва синфдан ташқари тарбия ишлари баёнидан лавҳалар, шунингдек, деворий газеталарнинг байрам сонлари кўрғазма сифатида қўйилган.

Ўзбекистонда “Давлат тили”, “Халқ таълими”, “Халқ ўқитувчилари ва мураббийлар куни”, “Давлат мустақиллиги тўғрисида”ги ва “Ўқитувчиларни ижтимоий ҳимоя қилиш” ҳақидаги Қонунлар Ўзбекистон Конституцияси томонидан белгилаб берилган.

Катта залда дастурхонлар байрамона нозу неъматлар билан ёзилган, ўриндиқлар ҳозирланган. Байрамга маҳалла оқсоқоллари, фахрий ўқитувчи-мураббийлар, халқ таълими туман бўлими, шаҳар ҳокимияти, хайрия жамғармалари, ҳомий ташкилотлар ва матбуот ходимлари, шоир ва ёзувчилар меҳмон бўлиб келишган, “Наво” куйининг ёқимли оҳанглари эшитилиб турибди. Ҳамма-ҳамма шод-хуррам. Байрамона орасталик ҳукм сурмоқда. Олдинги ўриндиқларда фахрий устозлар, аълочи ўқувчию меҳмонлар табассум билан ўтиришибди. Саҳнага байрам тантанасини олиб борувчи миллий либослардаги *ўғил* ва *қиз бола* кириб келади.

1-бошловчи: Ассалому алайкум, азиз ва мўътабар устозу мураббийлар!

2-бошловчи: Ассалому алайкум, қадрли меҳмону мез-бонлар! Бугунги шодиёнамиз — улуғ устозларимиз байрамига бағишланган “Устоз — улуғ зот” деб аталувчи тантанамизга хуш келибсизлар!

1-бошловчи: Яқиндагина севимли она юртимиз — Ўзбекистонимиз мустақиллигининг саккиз йиллигини зўр шоду хуррамлик билан кутиб олган эдик.

(Саҳнага икки жажжи ўқувчи: қиз ва ўғил бола чиқиб келади)

1-ўқувчи: Мустақиллик, куйлайман сени,
(қиз) Бор овозим, куйларим билан.
Мустақиллик, асрайман сени,
Керак бўлса қўлларим билан.

2-ўқувчи: Халқим, юртим, бошингда Ҳумо,
(ўғил) Уни асра, учиб кетмасин.
Қора кучлар бордир доимо,
Толеингни забт этмасин.

Иккала ўқувчи:

Мустақиллик, қутлайман сени,
Бор санъатим, баётим билан.
Мустақиллик, асрайман сени
Керак бўлса ҳаётим билан!

(“Мустаҳзод” қўшиғи ижро этилади.)

2-бошловчи: Бугун ўлкамизда яна тўю тантана. Бугун устозлар байрами. Устозу муаллим! У фидойи инсон. Устоз... Устоз — улуғ зот! У мағрур жаранглайди. Шу биргина сўз заминида олам-олам маъно, олам-олам меҳнат бор. Ўқитувчи — софдил, камтарин, маънавий бой, ахлоқий пок инсондир. Улар пойларига гулдасталар сочсак, доимо ҳурматларини адо этиб ардоқласак арзийди, чунки устозлар бутун кучларини, ақл-идроқларини, билим ва зеҳнларини, қалб қўрию сеҳрларини биз шоғирдларига бахшида этган заҳматкаш инсонлардир. Улар бизларга оқ-қорани, яхшию ёмонни танитиб, жажжи қўлларимизга илк бор қалам тутқазиб, “Ота”, “Ватан”, “Эзгулик”, “Бахт”, “Саодат” каби сўзларни ёзишга ўргатган буюк зотдирлар.

1-бошловчи: Ассалом, эй, қалб тўридан
Жой олган, эй, буюк зот.
Бош эгурмиз қаршингизда
Таъзим айлаб умрбод. (Эгилиб таъзим
қилади)

2-бошловчи: Устозлардир номингиз,
Шарафли меҳнатингиз.
Куйлай баланд, ардоқлай,
Шогирдлик тузин оқлай. (Кўшиқ ижро
этилади).

(Шундан сўнг табрик учун сўз мактаб директорига берилади). Мактаб директори:

Хурматли ҳамкасблар, азиз устозу шогирдлар, ардоқли меҳмонлар! Бугунги шодиёнамизга хуш келибсизлар. Сизларни байрам билан чин юракдан, самимий муборақбод этаман.

Севимли мустақил диёримизда бугун яна тўю томоша. Бугун устозлар — Халқ ўқитувчилар ва мураббийлар байрами. “Мустақил ўзбек давлати — халқимизнинг тарихий ютуғидир”, — деб таъкидлаган эди юртбошимиз И.Каримов. Ана шу тарихий ютуқларни сақлаш, асраб-авайлаш, у ютуқларни мустаҳкамлашда сиз азиз инсонлар — устозларнинг хизматингиз беқиёсдир. Ана шуларни эътиборга олиб, 1997 йил 1 октябрда Президентимизнинг махсус фармониغا асосан ҳар йили 1 октябрь Ўқитувчилар ва мураббийлар куни — устозлар умумхалқ байрами сифатида нишонланадиган бўлди.

Донолардан бирининг айтишича, элни маърифат асрайди, у элни тараққий эттириб, эзгу нияти, орзу-умидига етказди. Демак, биз маърифатчи устозлар зиммасида келажаги буюк давлатнинг комил, ҳар томонлама баркамол, маънавий ва ахлоқий пок, ватанпарвар, инсонпарвар, меҳнатсевар инсонларни етказиб беришдек юксак вазифа ётади. Ана шу вазифаларни амалга оширишда, сиз, азиз устозу мураббийларга сабот, чидам, ирода ва соғлиқ-саломатлик тилайман.

(Фидойи, ижодкор ўқитувчи — устозларга қимматбаҳо совғалар ва турли нишонлар топширилади). Мактабнинг

бадий ҳаваскор қизлари “Устозлар” кўшиғини ижро этадилар.

УСТОЗЛАР

(П.Мўмин шеъри)

Меҳр нури ёғар доим кўзингиздан, устозлар,
Юрсам дейман шу табаррук изингиздан, устозлар.
Чин инсонлик китобига бахту ҳикмат битибсиз,
Одоб ила билим олдим — сўзингиздан, устозлар.
Қалбингизнинг йўқ ғубори, меҳрибонсиз шунчалар,
Қуёш олмиш ҳароратин юзингиздан, устозлар.
Фан боғининг боғбонисиз, чароғбонсиз кўнгилга,
Минг эҳтиром ўғлингиздан, қизингиздан, устозлар.
Жой олдингиз бир умрга шогирд юрак тўридан,
Мўмин ҳаёт дарсин ўқир ўзингиздан, устозлар.
(Қизлар рақсга тушадилар).

(Саҳнага пиру устозлар (рамзий маънода) *Абдурахмон Жомий* ва *Алишер Навоий* кириб келадилар. Устоз ҳамда уларни эъозлаш ҳақидаги ўнгиларидан изҳор этадилар).

А. Жомий: Бисмиллоҳир Раҳмонир роҳим... Азиз фарзандларим, жигарбандларим, тингланг, эшитинг! Ҳар бир авлод ўз жамиятини устоз — муаллимсиз тасаввур эта олмайди. Ҳаётнинг гўзаллиги, фаровонлиги, ободлиги, қолаверса, истиқлолингиз равнақи муаллим меҳнати биландир. Шунинг учун мен бугун ҳам:

Жаҳонда бўлмаса муаллим, агар
Ҳаёт ҳам бўлмасди гўзал бу қадар,—

деб баралла айта оламан (таъзим бажо келтиради).

А. Навоий: Устоз мавлоно А. Жомий лутф айлаганлари каби, оламни илм ёритади. Шунинг учун камина ҳам:

Турк назмида чу тортиб мен алам,
Айладим ул мамлакатни якқалам,—

дейман.

Илмни, одобни устоз — муаллимлар кўп машаққатлар, фидойи меҳнатлари эвазига инъом этурлар, сизлар улар эъозини, хурматини доимо бажо келтириб ардоқ-

лашингиз лозимдур. Улар меҳнати сиз учун беҳисоб кўлдур. Шунинг учун мен сизларга бугун ҳам:

Ҳақ йўлида ким сенга бир ҳарф ўқитмиш ранж ила,
Айламак бўлмас адо онинг ҳаққин минг ганж ила,—
дея насиҳат қилурман.

(“Чўли ироқ” куйи чалинади. Улар ёқимли куй садолари остида аста-секин пастга, одамлар орасига тушиб ўлтирадилар). Саҳнага иккала бошловчи чиқади.

Иккала бошловчи хитоб билан:

Кел, эй, Жомий,
Навой халқ билан бирга,
Мадҳия айтайлик шу Ватанга биз.
Умрингиз нури минглаб асрга
Етсин, Ватан — мангу фаҳрга,—

дейишади.

(Ўзбекистон Давлат Мадҳияси ижро этилади. Ҳамма ўрнидан туради. Сўнг сўз халқ таълими бўлими вакилига берилади. У Ўзбекистон Республикаси Президентининг устоз мураббийларга, халқ таълими ходимларига байрам табригини ўқиб эшиттиради).

Халқ таълими бўлими вакили:

Муҳтарам муаллим ва мураббийлар, қадрли устозлар!

Аввало сизларнинг барчангизни қутлуғ байрамларингиз билан муборакбод этаман. Фарзандларимизни Ватанга садоқат руҳида тарбиялаётган, уларнинг қалбида олижаноб туйғуларни қарор топтираётган инсонлар ҳамиша эъзозга лойиқдир.

Сизлар мустақил юртимизнинг эртанги тақдирини ўз қўлига олувчи ёшлар шуурига маърифат ва эзгулик нурларини сингдиришда улкан хизмат кўрсатаётган кишиларсиз.

Сизлар машаққатли меҳнатингиз билан Истиқлол моҳиятини, уни асраш масъулиятини теран англайдиган, она-юрт шон-шарафини етти иқлимга ёядиган авлодни ўқитиб тарбияламоқдасизлар, зеро, биз сизларнинг илму салоҳиятингиз юксаклигига таяниб, маърифатли давлат қуриш йўлини танлаб олганмиз.

Президентимиз Ислом Каримов айтганларидек, сизнинг зиммангизда дунё илм-фани, маданияти тараққиётига ҳисса қўшган, тафаккур зиёси билан башариятга нурли йўл кўрсатган улуғ аждодларимизга муносиб вобрислар тарбиялаб вояга етказишдай эзгу вазифа турибди. Шундай шарафли вазифани адо этишда сизларга куч-қувват, сиҳат-саломатлик тилайман.

Халқ таълими вакили давом этади:

Мен ҳам сизларни улуғ айёмингиз билан самимий қутлайман. Юртбошимиз айтганларидек, эндиги вазифа — улуғ илоҳий неъмат — Истиклолни ҳимоялаш, мустақамлаш, қадрлаш, кўз қорачиғидек асраб-авайлашдан иборат.

Бу туйғулар миллий онгимизга сингсагина мақсадимизга эришамиз. Бу ишда ўқитувчи, халқ таълими ходимлари фаол иштирок этишлари даркордир.

(“Муножот” кўшиғи ва рақси ижро этилади. А.Навоий сўзи, халқ куйи).

1-бошловчи: Доно халқимиз ҳақли равишда “Устоз отангдан улуғ” дейди. Биз шогирдлар ҳам бу иборага амал қиламиз, сиз, меҳрибон устозларни доимо ҳурмат этамиз.

(“Устоз отангдан улуғ” шеъри ўқилади. *П.Мўмин шеъри*)

1-бошловчи: Қиёс этгим келади устозларни куёшга,
Ўз меҳрини-нурини бахш этади ҳар ёшга.

2-бошловчи: Устоз йўли порлоқдир, устоз йўли
ёруғдир,

Устоз кўнгли ҳазина, саховатга тўлиқдир.

Иккала бошловчи:

Етсанг устоз қадрига, элинг сени ардоқлар,
Агар билсанг, устозинг отанг каби улуғдир.

Улуғдир у, отангдан ҳам улуғдир,

Улуғдир у, онангдан ҳам улуғдир.

Майин куй садолари остида саҳнада икки ўқувчи: бири А.Навоий ва иккинчиси Ҳ.Бойқаро тимсолида ва яна бир ўқувчи — А.Жомийнинг набираси пайдо бўлишади. Улар “А.Навоийнинг устозга бўлган ҳурмати” ҳақидаги ривоят асосида лавҳа намоиш этадилар ёки Абу Али ибн Сино,

отаси ва устози ўртасидаги устозга бўлган ҳурмати ҳақидаги ривоятни ҳикоя қилиб айтиши мумкин.

Ривоятчи шундай ҳикоя қилади:

“Бир куни иш билан Абу Али ибн Синонинг устози уларнинг уйига кирибдилар. Абу Али ибн Синонинг отаси устоз кириб ўтирганларидан сўнг, ибн Синога: “Ўғлим, томдан ўтин олиб тушиб, чой қайнатиб келгин”, — дебдилар. Нарвонга чиқаётган ибн Сино тепага чиқаётиб устози уй ичкарасида ўтиргани эсига тушиб, нима қилишларини билмай йиғлабдилар. Шунда нарвонда йиғлаб турган ўғилларини кўриб, оталари: “Нима бўлди?” — деб сўраганларида, ўғиллари: “Устоз уйда ўтирибдилар, қандай қилиб бошларини босиб, ўтин олиб тушаман”, — дебдилар.

Кўрдингизми, азизлар! Ибн Синога оталари вазифа бердилар. Лекин устоз уйда ўтирганлари учун ибн Сино ота буйруғини ҳам бажара олмай, устоз ҳурматини ота сўзидан устун қўйди. Демак, ибн Сино “Устоз отадан улуг” эканлигини исботлайди.

(Бобур ғазали билан айтиладиган “Яхшилик” кўшиғи ижро этилади).

1-бошловчи: Тингланг Абдурахмон Жомий тилидан.

2-бошловчи: Барча шогирдларнинг устозга дил изҳорин.

(Саҳнада эртақчи чол ва икки қадимги замон толиби илми пайдо бўлишади. Улар ота ва устоз ҳақида фикр юритишади).

Эртақчи чол: Шундай эди доим — билим, тавозе,
Устоз таълимидан яшнайти орзу.

Бир киши дедиким: “Бунда не сир бор?
Отадан устозга таъзиминг бисёр?”

1-ўқувчи: Деди: У қаршимда сув билан лой (У — устоз,
Бу — ота)

2-ўқувчи: Деди: Буниси жон-дилим, ўстирди доим.

1-ўқувчи: Деди: Бундан танам бўлди жонимга меҳмон,

2-ўқувчи: Деди: Ундан одабийлик топди ушбу жон.

1-ўқувчи: Деди: Бунда гапирмоқда, тегди тил-забон,

2-ўқувчи: Деди: унда сўздан бўлдим жаҳонгирга ком...

1-ўқувчи: Деди: Йўқлик оламидин олиб келди бу,

2-ўқувчи: Деди: Борлиққа қадамни қўйдирди у...

Иккала бошловчи дедилар:

Шунинг учун улуғдир отадан устоз (2 марта такрорланади).

“Қаро кўзим” ашуласи ижро этилади. (А.Навоий сўзи, халқ куйи).

Сўз мактаб фахрий ўқитувчиси, тарих фанлари доктори, олимга берилади. У маориф ва ўқитувчининг илк қадамлари тўғрисида гапиради. Ҳозирги замондаги ва мактабдаги илғор ўқитувчиларни тилга олади, ҳамма-ҳаммани байрам билан табриклар, жумладан дейди:

Фахрий ўқитувчи-олим: — Ўзбекистон жумҳуриятида маориф ишлари соҳасида тарихий воқеалар жуда кўп бўлган. Айниқса, маориф соҳасида биринчи бор ижобий иш қилганларнинг номи, ишлари ҳеч қачон тарихда изсиз йўқолиб кетмайди. Чунончи, 1900 йилда “Устоди аввал” китобини эълон қилган Саидрасул Хўжани, 1901 йилда “Адаби аввал”ни эълон қилган Мунаввар Қорини, 1912 йилда “Биринчи муғаллим” алифбосини эълон қилган Абдулла Авлонийни, “Савод” китобини 1913 йилда Қозон шаҳрида эълон қилган хивалик ўқитувчи Мухтор Бакирни, 1914 йилда “Таълими аввал” китобининг иккинчи нашрини чиқарган Рустамбек Юсуф ўғлини, 1916 йилда “Туркий алифбо”ни эълон қилган кўқонлик Муҳаммаджон Абдулҳақ ўғлини ҳамда Оқилхон Шарофуддиновни табаррук номлар сафида ёдга оламиз.

(“Дилхирож” халқ куйига миллий либосдаги ўғил ва қизлар рақсга тушадилар. Бир оздан сўнг ёқимли куй садоси остида саҳнада *Б.Нақшбанд* ва *А.Авлоний* тимсолидаги ўқувчилар пайдо бўлишади).

Б.Нақшбанд: Азиз жигаргўшаларим, пири устозлар! Иншооллоҳ, яратганга шукурлар бўлсинким, сизлар билан дийдор кўришиб турибман.

Қадим-қадимдан юртига, Ватанига муҳаббат, инсон-парварлик туйғулари халқимизнинг, элимизнинг қонқонига сингиб кетган қадриятдир. Ана шу ноёб инсоний фазилатларни асраб-авайлаш, янада такомиллаштириш ва фарзандларимизни озод ва обод Ўзбекистоннинг муносиб ўғил-қизлари этиб тарбиялаш масаласи маънавият соҳасидаги ишларимизнинг асосий йўналишларини ташкил этмоғи даркор. Бу каби улуғ вазифа сиз мураббий

устозларга юклатилган экан, менинг қуйидаги таълимотимга амал қилсангиз, иншооллоҳ, муродга етурсиз. У ҳам бўлса, сизларнинг ҳар бирингиз доимо Ҳақни дилга жо қилган ҳолда, шогирдларни уни доим ўзига мададкор деб билиб, касб ўрганишга, ўз ишининг устаси бўлишга, меҳнат қилишга ундаганидир, яъни:

Дил ба ёру дас ба кор.

Демак, Дил Худо учун, қўл эса иш учун бўлса сизларни доимо Оллоҳ ўз паноҳида асрайди, ўз орзу-умидингизга етказди (таъзим қилади).

Абдулла Авлоний:

Азизларим! Давр сиздан кўп меҳнатни, фидойиликни талаб қилмоқда. Шунинг учун менинг ўғитларимга қулоқ беринг: “Тарбия бизлар учун ё ҳаёт — ё мамот, ё нажот — ё ҳалокат, ё саодат, ё фалокатдир. Шундай экан, миллий мафқурани онгингизга сингдирувчи амалий тарбияни йўлга қўйиш жамиятимизнинг соғлом муҳитини сақлаш билан баробар эканини англашингиз даркор.

Ана шундай улкан мақсадингиз йўлида буюк устозлар ўғитлари сизларга мададкор бўлсин! (Таъзим қилади). (Улар ҳам пастга тушиб, одамлар орасига ўтирадилар).

(Куй ва кўшиқ ижро этилади. Саҳнага бир гуруҳ ўқитувчилар чиқиб, ўз дил сўзларини шеър билан изҳор этадилар).

1-ўқувчи: Устозлар бор экан, дунёда тинчлик
Дунё турғунича яшайди мангу.
Устозлар бор экан, меҳр-муҳаббат
Дўстлар чехрасида табассум қилар.

2-ўқувчи: Раҳмат сизга, азиз устозлар,
Пок дил сизни мангу эъозлар,
Ҳаёт китобидан сизлар тинмай,
Дарс берасиз ҳеч бир эринмай.

3-ўқувчи: Алифбони ўргатган,
Тўғри сўзни кўрсатган.
Илм-фанга дилимда
Кучли ҳавас уйғотган
Меҳрибон ўқитувчим!

4-ўқувчи: Омон бўлинг, сочдингиз зиё,
Сочганидек доим қуёш нур.

Устозимиз — меҳри дарё

Сизга дилдан таъзим — ташаккур.

5-ўқувчи: Қўлингизга тутиб гулдаста,

Сизга узоқ умр тилаймиз.

Шеърдан тузиб жонли гулдаста,

Қўшиқ қилиб, дилдан куйлаймиз.

(Ўқувчилар қўшиқ ижро этадилар).

1-бошловчи: Ҳаёт бўстони­нинг боғбони эрур

Оташқалб, донишманд ҳар бир муаллим,

Уларнинг йўлига сочиб шуъла-нур,

Меҳнатингиз улуғлар, устоз муаллим.

2-бошловчи: Меҳрингиз жўшқин дарё,

Қалбингиз чексиз дунё,

Сўзингиз гавҳар, аъло,

Иккала бошловчи:

Сизга минг таҳсин, таъзим,

Азиз инсон, муаллим! (Эгилиб таъзим қиладилар).

(Қизлар гуруҳи “Тановар” халқ куйига рақсга туша­дилар).

(Сўз маҳалла оқсоқоли, нуроний отахонга берилади).

Маҳалла оқсоқоли:

Бисмиллоҳир Раҳмонир роҳим...

Муҳтарам устозлар, азиз фарзандларим!

Дунёда шундай касб эгалари борки, улар доим элни, юртни, ўз шогирдини ўйлайдилар. Улар — муаллимлар­дир. Муаллим — мўътабар инсон. Дунёда ота-она, Ватан олдидаги бурч барқарордир. Мен устоз олдидаги бурчни ҳам шулар қаторига қўйгим келади. Зеро, устоз — ота-она каби азиз ва муқаррам. Ватан каби муқаддас. Ана шу муқаддас инсонларнинг барчасини бутунги улуғ айёмла­ри билан қутлайман.

Чинор дарахтининг умри боқийдир. Мен устозларни чинорга қиёс қилиб, улар умрининг боқий бўлишини ти­лайман. Устоз — мураббий илм-маърифат, маънавият тар­ғиботчисидир. Бу ишда мактаб билан оила ҳамкорлиги янада мустаҳкам бўлсин. Ҳамкорликда, юртбошимиз Ис­лом Каримов айтганларидек, маънавият ва маърифатни юксак даражага кўтарайлик. Умумбашарай ва миллий қад­риятларни уйғунлаштириш негизда миллий онг ва де-

мократик тафаккур тарбиясини кучайтирайлик. Мустақил юртимизга муносиб ўғил-қизлар етиштирайлик. Ана шундай машаққатли, шу билан бирга шарафли фаолиятингизда омад ёр, Оллоҳ мададкор бўлсин!

(Доирачилар чиқиши бўлади).

1-бошловчи: Устозлар ҳақида қанча гапирсак ҳам оз. “Устоз улуғ зот” деб номланувчи байрамимизга яқун ясар эканмиз, яна шундай деймиз:

2-бошловчи: Муаллим ҳақида сўзим ушбудир,
Муаллим камолот ичра кўзгудир.
Ўқидим Геродот тарихин кўп бор,
Форобий, Дантени такрор ва такрор.

1-бошловчи: Барини ўқидим, лол қолди ақлим,
Барига устозсан ўзинг, муаллим.
Алишер қалбига солгай сеҳр, файз,
Сенсан, эй, муаллим, устоз Абу-Лайс.

2-бошловчи: Қутлуғ хонадонда қутлуғ калом бу,
Ҳамид Олимжон бу, Фафур Фулом бу,
Улуғ халқим сендан топгандир таълим,
Сен шундек азиз зот, азиз муаллим.

Иккала бошловчи:

Рост айтсак, ўзингсан энг аввал даҳо,
Сен ҳаёт гаштида дуру бебаҳо.
Улуғ айёмингда қутлов калом бу,
Шогирдлар номидан қутлуғ салом бу.

(Саҳнада яна А. Жомий, А. Навоий, Б. Нақшбанд ва А. Авлоний сиймолари намоён бўлади.)

А. Авлоний:

Муҳтарам муаллимлар, биз сизларнинг меҳнатингиздан миннатдоримиз. Биз ҳамиша сизлар билан ўз ўғитларимиз ила бирга бўлуримиз. Азиз дилбандларимиз, устозлар ўғитлари, панду насиҳатларини зинҳор ва зинҳор ёдингиздан чиқармангиз. Чунки улар мероси сиз — келажаги буюк давлатни қурувчи ва уни бошқарувчи ёшлар учун асосий дастуриламал бўла олади. Сизларнинг эзгу ишларингизга Оллоҳнинг ўзи мададкор бўлсин. Улуғ айёмингиз қутлуғ бўлсин, улуғ устозлар!

Барча алломалар: Илоҳи омин, — деб фотиҳа ўқийдилар ва сахнадан чиқиб кетадилар.

Ўқувчилар гуруҳи: Байрамингиз муборак бўлсин, азиз ва мўътабар устозлар, — деб ёқимли куйга рақсга тушадилар.

(Байрам тартиботини тайёрлашда А.Жомий, А.Навоий, Б.Нақшбанд, А.Авлоний, А.Орипов, П.Мўмин, Х.Бобумуродова шеърларидан, “Мустақиллик қасидаси”дан, Ўзбекистон Республикаси Президенти И.Каримов нутқларидан, “Халқ сўзи”, “Ўзбекистон овози”, “Туркистон”, “Маърифат” газеталари, “Халқ таълими”, “Бошланғич таълим” журналларининг айрим сонларидан фойдаланилди.)

ҲАММАДАН БАЛАНДДИР ОНА МАНСАБИ

Буюк аллома Абдураҳмон Жомий она зотини улуғлаб, “Ҳаммадан баланддир она мансаби”, деган эди. Шунинг учун ҳам оналар доимо эъзозда. Улар учун алоҳида байрам бор.

Таълим-тарбия масканларида ўтказиладиган байрамлардан яна бири аёллар байрамидир.

Аёллар байрамининг тарихи жуда узоқ. Хотин-қизлар байрамининг вужудга келганига 80 йилдан ортиқ вақт ўтган. Тарихий манбаларга қараганда, бундай байрам, жумладан, Ўрта Осиёда, қадимдан Оналик (Матриархат) давридаёқ бўлган, деган далиллар бор.

Ўрта осийлик буюк олим Абу Райҳон Берунийнинг “Қадимги халқлардан қолган ёдгўрликлар” китобининг 275-бетига узоқ ўтмишда аёллар байрами бўлганлиги қайд этилган.

Афсуски, кейинроқ бу нарса сўниб қолган. XX аср бошида тарихий-сиёсий, ижтимоий-маданий эҳтиёжлар асосида хотин-қизлар байрами янгитдан вужудга келди.

Маълумки, дунё аёлларининг ижтимоий-сиёсий аҳволи танглиги, улар эркинлиги учун кураш кунини жорий қилиш ташаббусини 1910 йил Копенгагенда бўлиб ўтган халқаро социалистик аёллар Конференциясида Клара Цеткин кўтариб чиққан эди. Бу ташаббус 1911 йил Австрия, Дания, Германия, Швейцария илғор аёллари томо-

нидан қўллаб-қувватланиб, йилнинг турли кунларида нишонлана бошлади.

1913—1914 йилларда Россия, АҚШ, Германия, Австрия, Франция каби мамлакатларда бу байрам 23 февраль (ҳозирги 8 март куни)га тўғри кела бошлади.

Янги аёллар байрами илк бор Тошкентда 1917 йил 1 май — Халқаро бирдамлик куни билан бирга ўтказилди. Бу куни Шарқ хотин-қизлари биринчи марта май намойишлари ва митингларда қатнашдилар. Унда мусулмон хотин-қизлари томонидан Тоифа Оқтуганова сўзга чиқиб, аёлларни тенглик ва озодлик учун курашга чорлади.

8 Март байрами ўзбек хотин-қизларининг сиёсий, маданий, ижтимоий жиҳатдан фаоллашишида катта ўрин тутди.

Ўзбекистонда аёллар байрами ўз тарихий аҳамиятига эга бўлиб, у мустақиллик даврида янада мазмун ва тароват касб этмоқда.

ОНА — УЛУҒ ЗОТ

(Халқаро хотин-қизлар куни 8 Март байрами нишонлаш учун тартибот)

Мактаб зали байрамона безатилган. Ҳамма-ҳамманинг чеҳраси гул-гул. Бугун 8 Март — Халқаро хотин-қизлар куни байрами. Мактаб гулга бурканган. Кўзга ташланадиган жойларга оналарни мадҳ этувчи шиорлар осилган, фотосуратлар, альбомлар қўйилган, газеталар чиқарилган.

Давлат Герби ва Байроғи яққол кўзга ташланиб турибди. Радио карнайлари орқали Фаҳриддин Умаровнинг “Онам дерман” кўшиғи ижро этилмоқда. Меҳмонлар шоду хуррамлик билан залдан ўз ўринларини эгаллайдилар.

Саҳнада Давлат Мадҳияси ижро этилади. Оҳорли либосдаги бошловчилар пайдо бўладилар.

1-бошловчи: Ассалому алайкум, азиз меҳмонлар, онажонлар! Бугун биз сизларни мадҳ этишга йиғилдик. Чунки бугун сизларнинг — дунёдаги энг улуғ зот — онажонларнинг байрами. Биз сизларни шу қутлуғ кунингиз — 8 Март байрами билан муборақбод этгани келдик. Бугун гулзордаги турфа гулларни, дилдан отилиб турган меҳру

муҳаббатни, табиат ато этган шафқат ва мурувватни, дилдаги қайноқ ҳароратни сизга армуғон этгани келдик. Қабул қилинг, азиз онажонлар, сизни таърифлаш учун дил сўзию қалам кучи ожиздир. Буюк алломаларнинг бешигини тебратган, меҳрибон, мунис, мағрур, буюк жафокаш, заҳматкаш зот, бу — Онадир. Куёш саҳийликни, денгиз тиниқликни, тоғлар улуғворликни, осмон кенгликни, баҳор латофатни, гуллар тароватни, чашмалар покликни, шабнамлар покизаликни сиздан ўргансин!

2-бошловчи: Ассалому алайкум!

Мунис онахонлар!

Сиз эмасму Навоийнинг
онаси,

Сиз эмасму Амир Темур
онаси,

Сиз эмасму Улуғбеку
Бобур онаси,

Сиз барча, барча йирик
зотлар онаси.

Сизга таъзим,
сизга эҳтиром.

Сизга олқиш, сизга
шараф-шон!!!

(“Онам дерман” қўшиғи ижро этилади.)

1-бошловчи: Буюк аллома Алишер Навоий сизлар ҳақингизда шундай дейди:

Оналарнинг оёғи остидадур

Равзаи жаннату жинон боғи,

Равза боғи висолин истар эсанг,

Бўл онанинг оёғи туфроғи.

Онажонгинам! Бир парча этни авайлаб, эъозлаб, ардоқлаб катта қилган, ҳаёт берган, қанот берган Она! Мурувватли, адолатли, саховатли, энг оғир дамларда ҳам пешонамизни силаб далда берган Она! Ҳаётга муҳаббатни, ёшларга, катталарга иззат-ҳурматни, одамгарчиликни, жамийки инсоний фазилатларни қонимизга, жонимизга оқ сути билан сингдира олган, биргина табассум, биргина жилмайишимизга азиз умрини қурбон этишга тайёр тур-

ган фидойи, мушфиқ, меҳрибон сиз — Оналарсиз биз яшай олармиканмиз?

2-бошловчи: Оққушларни вафодор деб мақташади, булбуллар гулнинг маҳлиёси дейишади. Жаҳондаги жамийки жонзот вафодорликни сиздан ўргансин, булбуллар хониш айлашни сизнинг аллангиздан ўргансин, Онажонлар!

Ахир тонггача кўз юммасдан бедор чиққан сиз эмасми? Беланчагимизни, бешигимизни кучоқлаб алла айтган сиз эмасми?

(“Алла” қўшиғи ижро этилади.)

1-бошловчи: Тўққиз ой бизни авайлаб қалбингиз тагида сақлаб, ҳали туғилмаган, бу жаҳонга келмаган фарзандга чиройли орзу-умидлар билан либослар тиккан чевар сиз эмасми, Онажон!

Шунинг учун жоним сизга қурбон, онажон,

Шунинг учун мақтасам, бурро тилим, онажон.

Биз она таърифи заминида шу ўтирган азиз ўқитувчиларимизнинг гўзал чеҳраларини ҳам кўрамиз.

Чунки улар ҳам она!

2-бошловчи: Азизлар, устозлар, онажонлар! Эшитинг, шоиримиз Толиб Йўлдош сизни шундай таъриф этибди:

1-ўқувчи: Жон-дил фарзанд паноҳи, меҳри дарё онасиз,

Онаизор, бошимиздан ўргилиб парвонасиз.

Юрасиз йўлдош, ҳамдам, жой тузаб

ўлгирасиз,

Биргасиз, кўнгил уйида бир чироғдек ёнасиз.

Вақтида бўлмай ёнингизда ҳаяллар

бўлсамиз,

Тунлари қуш уйқудан минг тўлғониб

уйғонасиз.

Ҳеч замон бўлган эмас, бу сабр-бардош

сиздаги,

“Уҳ” десак, ўртаб юракдан ёнасиз,

қийноласиз.

Беназир хизматларингиз ҳаққи дейман,

онажон,

Оналиқдан олам-олам орзунгизга қонасиз.

Сиз меҳр офтобимизсиз, сиз билан борлиқ
ҳаёт,
Бор-йўқ фикрда тоқай бизни деб
ўйланасиз?
Меҳрибон, мушфиқ, дилобар, мунисим,
танҳогинам,
Ўргилай сиздан, азизим, бунчалар
кайвонисиз.

1-бошловчи: Ҳа, онажонгинам, сиз бунчалар меҳрибон, бунчалар сабр-тоқатлисиз. Белингиздаги қувватни, кўзингиздаги нурни, ёшлигингиздаги назокатингизни, тишингизнинг оқини, сочингизнинг қоралигини фарзандингизга ҳадя этган онасиз. Бу заҳматларингизни унутиб бўлади-ми? Шунинг учун сизга жоним фидо бўлсин!

Сизга “Онаизор” шеърини ҳадя этаман.

(“Муножот” рақси ижро этилади.)

2-бошловчи: Онажоним, сиз онасиз, опасиз, сингилсиз, сиз вафоли ёрсиз. Қўйингки, бугунги жамиятнинг ярмидан кўпини ташкил этган жамият аъзосисиз.

Тарих ғилдирагини эркаклар билан баробар айлантираётган мунис-жафокаш ишчисиз, профессор-шоирсиз, муҳандис-техниксиз, муаллим-устозсиз, шифокору ҳайдовчисиз. Сизсиз жамиятимизни тасаввур этиш қийин.

Сиз — аёл бор, бу жаҳонда бор ўланлар, аллалар,

Сиз — аёл бор, бу ҳаётда бор висоллар, ваъдалар.

Сиз аёлсиз файз кўрмас, тўй-ҳашам, тантаналар.

Юрт фаровон, доим чароғон борки — ҳамроҳи аёл.

Донишмандлардан сўрабдилар: — Дунёда нима қаттиқ?

— Дунёда, — дебди, — она қаҳридан қаттиқ нарса йўқ.

— Дунёда нима юмшоқ? — деб сўрабдилар яна.

— Она меҳри, — деб жавоб берибди доно.

Дунёдаги барча-барча оналар учун “Оламни сақланг, дўстлар” кўшиғи янграйди.

1-бошловчи: Онанинг муҳаббати жуда бебаҳо, нозик туйғудир.

Дунёда она муҳаббатидан ҳам муқаддас ва беғубор туйғу йўқ. Она шундай улуғ зотки, у ўз юрагидан янги юрак кўчиради. Ҳаттоки мутафаккир шоир, халқ қалбига йўл

тона олган севимли бобомиз Алишер Навоий онаси Ҳалима бону ҳақида нодир байтлар битганлар.

Навоий бобомиз ўз оналарига ва оналари ўз фарзандларига қандай муносабатда бўлишган, деган савол ҳамани қизиқтирса керак.

2-бошловчи: Алишернинг оналари Ҳалима бону бола тарбиясига катта эътибор берадилар.

Билмам, қандай аёл бўлган
Алишернинг онаси.
Балки унинг ақлига ҳам
Лол қолган замонаси.
Балки унинг кўзларида
Бўлган оғир бир хаёл.
Балки ғамгин бир замону
Балки шўхчан бир аёл.
Балки буюк фарзандига
Териб келган чечаклар.
Балки тунлар унга бедор
Айтиб берган эртақлар.
Майлига, у ким бўлмасин,
Ёлғиз бир сўз маъноси,
Алишернинг онаси у,
Навоийнинг онаси.

(А. Орипов.)

1-бошловчи:

Сен башарнинг орзуси, бахти! Суянган тоғимсан,
Эй, қаҳрамон она юртим, юрак тўри сеники!

2-бошловчи: Онажоним! Сизни фақат она-Ватангаю мушфиқ, меҳрибон муаллимага тенглаштириш мумкин. Аввало, Сиз аёлсиз, оламини мунаввар этувчи сиймосиз! Сизнинг гўзаллигингиз — вафодорликда, жафокашликда, фарзандларни камолотга етказиш учун азият тортиб, истиқболни астойдил ўйлашингиздадир. Сизни ардоқлаб, ҳурматлаб: “Муаллима, мураббия”, деймиз. Аслини олганда, Сиз бутун инсониятнинг онаси, бутун башариятнинг устози аввалисиз, фалсафадан ҳам, мантиқдан ҳам, ҳамма-ҳаммасидан, одамгарчиликдан дарс берувчи ўқитувчисиз. Қуёш олам-олам нурни инсоният бошига ҳадя эт-

гани каби, сизнинг меҳрингиз ўз нуридийдаларингизга олам-олам зиёдир. Шунинг учун сизнинг қалбингизни, бағрингизни “Бағри куёш” деб атадим, Онажон! Сиз куёшдан ҳам сахийроқ, меҳр-муҳаббатли инсонсиз.

(“Онажоним” кўшиғи айтилади.)

1-бошловчи: Сиз менга “Алифбе”ни тутқаздингиз! Кўлимга дафтар-қалам тутишни ўргатдингиз. Илҳом бердингиз. Шунинг учун сизнинг пойингизга кучоқ-кучоқ турфа гулларни сочсак арзийди. Сиздан мен умрбод қарздорман. Ҳазрат Навоий ҳам айтадиларки:

Ҳақ йўлида ким сенга бир ҳарф ўқитмиш ранж ила,
Айламак бўлмас адо онинг ҳаққин минг ганж ила.

(“Устозлар” кўшиғи.)

2-бошловчи: Халқимиз орасида шундай нақл бор:

“Она-отанга ҳатто кафтингда нон пишириб берсанг ҳам уларнинг қарзини уза олмайсан”. Бу гап дардкаш ва мунис оналар қадрига етиш, унга садоқат билан хизмат қилиш, кипригига гард ҳам қўндирмаслик керак, деган фикрни ифодалайди. Аёл фарзандни бўлдимиз, у энди, она. У бутун умрини ўз гўдагига бағишлайди, кечаларни бедор ўтказди. Емай едиради, ичмай ичиради, киймай кийдиради. Онанинг бир қўли бешикни тебратади, бир қўли эса оламни.

1-бошловчи: Куёшсиз ёруғлик йўқ, севгисиз бахт-саодат йўқ, аёлсиз муҳаббат йўқ. Онасиз инсон ҳам, онасиз қахрамон ҳам йўқ. Ҳа, она ҳар биримиз сифинадиган маъбудадир. Она бола учун ҳаёт, ҳаво, сувдек зарурдир. Онадек хокисор ва меҳрибон, беғараз ва беминнат инсон бу ёруғ дунёда асло топилмайди. Дунёда яхши ёки ёмон одамлар бўлиши мумкин. Лекин фарзанд учун онанинг яхши ёмони бўлмайди. Аёллар кўп, аммо оналар ягона. Онани дилдан севмаган, уни мадҳ этишга шошилмаган шоир бўлмаса керак. Тингланг, сиз учун кўшиқ янтрайди:

Йўлнинг поёнига ета билмайин.
Сен мени кузатиб, кутиб турмасанг.

(Рақс. “Тановар”.)

2-бошловчи: Она — бу улуг зот. Ўзи каби оламга улуг сиймоларни қолдирган буюк инсондир.

1-бошловчи: Самарқанд шаҳрини қадимий дейишади. 2500 йиллигини тантана билан нишонладик. Донолар Самарқандга савол берадилар:

1-ўқувчи: Ҳой, ёши тарихнинг тубига туташган Самарқанд! Навоий ва Улуғбек каби сиймоларни яратган сен эмасми?

2-ўқувчи: Йўқ, йўқ, уларни оналар яратган!

1-ўқувчи: Ҳой, Шарқнинг кўҳна китоби! Бунчалар до-нишмандликни қайдан олдинг?

2-ўқувчи: Нуроний оналардан!

1-ўқувчи: Ҳой, она шаҳар! Мен сенинг фарзандинг-ман.

Сени мадҳ этишни ният айладим!

2-ўқувчи: Йўқ, йўқ, фарзандим эсанг, мени эмас, она-ларни мадҳ эт!

Иккала ўқувчи:

Ҳа, онани мадҳ этайлик, уни шарафлайлик.

(“Онам дерман” кўшиғи.)

2-бошловчи: Ўз фарзандига жонини берган онанинг машаққатли меҳнатларини унутмайлик. Она ҳурматини сақ-лайлик, дилларини оғритмайлик.

1-бошловчи: Боланинг номақбул қилиқлари онанинг ди-лини оғритади. Онани фарзанд доғидан яратганнинг ўзи асрасин. Она руҳини чўктирадиган, қаритадиган уч бало, ғам бор экан:

1-ўқувчи: Бунинг биринчиси қўл билан тузатиб, олди-ни олиб бўлмайдиган ғам экан. Бу она бошига тушган ўлим экан. Бу чорасиз ғам. Буни инсон қўли билан туза-тиб бўлмайди. Онани чўктиради.

2-ўқувчи: Иккинчи ғам онанинг қариши. Қариликнинг олдини олиб бўлмайди. Вақти-соати билан она қарийди, уни ёшартиришнинг иложи йўқ.

3-ўқувчи: Учинчи ғам — онанинг ўзи тарбиялаган бо-ласининг, фарзандининг ноқобил чиқишидир. Она ав-валлари қилган хатолари ёки билмаган ҳолда қилган меҳ-рибончилиги сабабли фарзандининг тарбияси бузилади. Буни тузатиш қийин. Мана шу уч ғам она учун азобдир.

Учала ўқувчи:

Онанинг дили оғримасин. Ранги сарғаймасин. Бу биз фарзандларнинг бахтидир.

2-бошловчи: Оналар ҳақида шоирларимиз шундай дейдилар:

Ўқувчилар ўқийдилар:

Навоий:

Бошни фидо айла ато қошиға,
Жисмни қил садқа ано бошиға.

П.Беранже:

Она қалби битмас-туганмас мўъжизалар манбаидир.

В.Белинский:

Ота-онага нисбатан ҳурмат ва муҳаббат, ҳеч шубҳасиз, муқаддас туйғудир.

А.Жомий:

Ҳамиша битмас-туганмас ҳаёт чашмаси бўлган ғолиб онани шарафлайлик.

Ёнғин Мирзо:

Эй, меҳрибон она юртим, юрак кўри сеники.
Эй, ғазалхон она юртим, юрак жўри сеники!

Ҳамза:

Йўқ бизга онадек меҳрибон,
Сийнага қалқон, бош узра соябон.

1-бошловчи:

Омон Халил шеъри:

Суянсам суянчим ўзингсан, она,
Кувонсам кувончим ўзингсан, она.
Тоғдай эътиқодим, тонгдай сурурим,
Қуёшдай таянчим ўзингсан, она.

2-бошловчи: Сен борсан, саодат боғи беҳазон,
Сен борсан, ғамсизмиз, ёрқин ҳаётим.
Сен борсан, тошқиндир илҳом булоғим,

Сен борсан, порлоқдир иқбол чироғим.
Собитсан, содиқсан, мангу яшарсан,
Сен билан тўлғиндир равзаи баёт,
Сен билан гулгундир шу буюк ҳаёт.

(“Қора кўзим” ашуласи ижро этилади.)

1-бошловчи: Онажонгинам. Бугун сизнинг байрамингиз,
Бугун Халқаро хотин қизлар куни — 8 Март!

(“Нон” кўшиғи ижро этилади.)

Бир неча ўқувчи чиқади.

1-ўқувчи: Кувончларим бир жаҳон,
Байрамингиз муборак,
Азиз она, онажон!

2-ўқувчи: Сўзлари бол, дурдона,
Меҳнатда энг мардона,
Олам ичра ягона,
Сизсиз, эй, азиз она.

3-ўқувчи: Она — донгдор курувчи,
Она — моҳир пахтакор,
Она — лочин учувчи,
Она — доктор, шифокор.

4-ўқувчи: Оилада оналар
Командирдек саналар,
У қаттиққўл командир,
Буни ҳамма тан олар.

5-ўқувчи: Уйда юрганда онам
Ҳаво булут бўлса ҳам
Куёш ёғду сочгандек,
Равшан бўлар дарсхонам.

6-ўқувчи: Кўкда қуёш бўлса-ю,
Уйда бўлмаса онам,
Билмадим, нима сабаб,
Қоронғудек дарсхонам.

7-ўқувчи: Уйимизнинг қуёши
Онажонлар бўлади.
Доно, моҳир ишбоши
Онажонлар бўлади.

8-ўқувчи: Шунинг учун меҳрибон
Оналарни ардоқланг.
Аъло ўқиб доимо
Она ҳурматин оқланг.

9-ўқувчи: 8 Март бугун,
• Қувончларим бир жаҳон.
Узоқ умр тилайман
Сизга, азиз онажон.

10-ўқувчи: Сиз эмасми? Ўсишим кутган
Ёшлар ўтса боқиб ҳавасда.
Қабул этинг, онажон, тутган
Шеърим бўлсин сизга гулдаста.

11-ўқувчи: Баҳордай беғубор инсон умрида
Нақадар азиздир она деган ном.
Шу икки ҳижжали сўзнинг ўзида
Биринчи шеъримга бергансан илҳом.

12-ўқувчи: Она, сен истиқбол йўлига бир боқ,
Нақадар бахтлисан, йўларинг равон.
Тонг каби жилмаяр иқболинг, бахтинг,
Ҳаётинг маданий ҳамда фаровон.

(Рақс-куйни ўқитувчи ихтиёрий танлайди)

Азиз устозлар, мунис онахонлар, руҳсат беринг, шу билан кечамизни ёпиқ деб эълон қиламиз.

Сизлар учун эса байрам лаҳзалари давом этади, соғу саломат бўлинглар.

Ҳозир ҳаммангизни рақсга таклиф этамиз. *(Карнай-сурнай.)*

ДОНОЛАР ОНА ҲАҚИДА

Ҳаммадан баланддир она мансаби.

Абдурахмон Жомий

Оналарнинг оёғи остидадур
Равзаи жаннату жинон боғи,
Равза боғи висолин истар эсанг,
Бўл онанинг оёғи туфроғи.

Алишер Навоий

Йўқ бизга онадек меҳрибон,
Сийнага қалқон, бош узра соябон.

Ҳамза Ҳакимзода Ниёзий

ОНА — УЛУҒ ЗОТ

Она, эсингда тут, сен ўзинг бош ўқитувчисан!
Она, жамиятнинг келажаги сенга боғлиқ!
Мўътабар оналар! Болаларингизга халқ эртақларини
тинмай гапириб берингиз!

Кишининг туққан онаси битта бўлганидай, туғилган
Ватани ҳам битта!

В.А. Сухомлинский

ҲИКМАТ — БИР ҲОВУЧ ОЛТИН ОНА МАДҲИ

Ҳатто, энг ноёб буюклик ҳам она меҳрибонлиги олди-
да хору хасдир. Баҳорга ҳам, тонгга ҳам оналар гўзаллик
улашганлар. Сахийлик бобида ҳатто куёш ҳам оналар ол-
дида хижолатда қолади. Аёл кулса бутун хонадон кулади.
Аёл хафа бўлса, бутун оила мотамсародир. Она — куёш,
унинг меҳр тафти ҳеч қачон совумайди. Онанинг дили
огриса, ер ҳам титрайди. Онанинг аччиқ сўзи — фарзанд-
нинг ақл кўзини очади. Шараф тожини излама, онанг
ризалигини изла! Дунё тор бўлганда ҳам, она бағри кенг.
Она қадри — ҳаёт қадри. Ота донғи билан ўғил ўтади, она
донғи билан — қиз. Фарзанд учун она оғушидан яхшироқ,
ёқимлироқ ва севимлироқ жой йўқ. Дунёда ҳеч бир гул
онанинг болага қилган табассумидан чиройли эмас. Она-
нинг бир қўли бешикни, иккинчи қўли дунёни тебратади.

* * *

Она, раҳмат сизга акаларим учун,
Суянч учун, иссиқ меҳр учун раҳмат.
Шухратим пар каби ортаётган кун
Омон сақлагувчи қаҳр учун раҳмат.
Синглим учун раҳмат Сизга, Онажон,
Мен уни бағримга босмоғим мумкин.

Гоҳо мен гўдакка айланганим он
У худди сиз каби эркалайди, чин.
Кичик вужуддаги кичкина қалбим
Қалбингиз такрори бўлгандан шодман.
У дўстсиз яшолмас, дўстсиз тирикмас,
Мудом дўстлар билан мағрур, ободман.
Биламанки, мени тугатолмас ғам,
Ҳар ёқдан қулбамни ёритади нур.
Сизга, бағри сахий Онажонгинам,
Ёлғиз эмаслигим учун ташаккур.

Хосият Бобомуродова

ОНАЛАР ҲАҚИДА ШЕЪР ВА РИВОЯТЛАР

ОНАМНИНГ МОЗОРИДА

Кўз ёшим тинмас бу чоғ,
Она, менга бир оз боқ!
Ҳасратингда эзилдим,
Юзларим кузги япроқ.
Севинчларим йўқолди,
Кўнглимни қайғу олди.
Ўйнар, кулар чоғимда
Ҳажринг наларга солди?
Лабимда бир ўтли оҳ,
Хаёлим уфқи сиёҳ.
Мозорингга йиқилдим,
Истадим тотли нигоҳ.
Мозорингдан сукунат
Ўқлари тегди... фақат
Дардимга даво йўқмиш,
Билмадим, бу на ҳасрат...
Тўрт йил тўлди, йўқолдинг,
Чексиз чўлга йўл солдинг.
Кўрмасам-да юзингни,
Кўнглимда мангу қолдинг.

Ойбек

СЕЗГИР АЁЛЛАР

Жониворларнинг ер қимирлашини олдиндан билиши фанга маълум.

Хўш, одамларда ҳам бундай хусусият борми?

Венгриядаги Карпати-Матрада яшовчи кекса кишилар, айниқса, аёллар ер қимирлашини беш-олти соат илгари ҳис қилишар экан. Венгрия Халқ Республикасининг сейсмология институти ходимлари улар билан учрашиб, текширишлардан сўнг шундай хулосага келдилар. Ер қимирлаган вақтда маҳаллий аҳоли ўзини жуда бошқача ҳис қилар, бўшашиб, кучли бош оғриғини сезар экан. Уларнинг юрак уриши ҳам ўзгараркан. Бундан ташқари, аёлларнинг қулоғига кучли шовқин эшитилиб, оғзи куйган нарсанинг таъмини сезаркан.

“СЎНГГИ ҚЎНФИРОҚ”

байрамини ўтказиш бўйича методик тавсиялар

(Тошкент шаҳридаги 84-мактаб ўқитувчиси
С.Азимованинг иш тажрибасидан)

Битирувчиларнинг мактаб билан хайрлашув дақиқалари яқин. Сўнгги қўнғироқ чалиш яқинлашишини кутяпмиз. Чунки битирувчи биладики, ҳар бир ўқитувчи унга ота-она каби яқин бўлиб қолган. Яна биладики, устозлари соғлиқларини, қалб қўрию билимларини унга бағишлаган. Устози пешонасидаги ҳар ажин заҳматдан нишонна. Бугун у меҳри дарё мактабидан тетапоя бўлиб, мустақил ҳаётга қадам қўймоқда. Энди у ўз Ватанини ҳимоя қилиш, дўстликни асраш, ҳалол меҳнати билан иқтисодни тиклаш, оқар сувни эъозлаш, Оролни сақлаш, осмонни мусаффо тутиш... эстафетасини катта авлод вакилларида қабул қилиб олиши шарт. Аллома шоиримиз Фафур Фулом айтганидек:

Аъло мамлакатнинг аъло фарзанди,
Билиб қўйки, сени Ватан кутади.

Мактаб маъмурияти маҳаллий шароитни ҳисобга олган ҳолда сўнгги қўнғироқни тахминан куйидагича ўтказиш-

лари мумкин. Мактабда тадбир ўтказиладиган жой байрамона безатилади. Кўзга кўринарли жойга тилаклар, устозлар шаънига битилган миннатдорчилик, катта ҳаётга қадам қўяётган битирувчиларга сабоқ бўларли сўзлар зарҳал ҳарфлар билан ёзиб қўйилади. Ўзбекистон Республикасининг Герби ва Байроғи мактаб дарвозасига осиб қўйилади.

Мактабга ота-оналар, ҳомий ташкилотнинг вакиллари, маҳалла фаоллари, шунингдек, фахрий ўқитувчилари, мактабнинг фахри бўлган собиқ ўқувчилар ҳам таклиф этиладилар. Ўқувчиларни жойлаштиришда 11-синфлар билан 1-синфларнинг юзма-юз туришига эътибор бериш керак. Сўзни биринчи бўлиб мактаб ташкилотчиси олади. У кечани очгач, “Тадбиримиз сабабчилари бўлган 9,11-синф ўқувчиларини даврага таклиф этаман”, — дейди. Мусиқа садоси ва қарсақлар остида битирувчилар кириб келадилар. Сўнгра “Мустақил Ўзбекистон Республикасининг Байроғи олиб кирилсин”, — дейилади. Ногора жўрлигида олиб кирилган Байроқ белгиланган жойда ҳимояланган ҳолда ушлаб турилади. Ўзбекистон Мадҳияси янграйди. (Мактаб хори ёки грампластинка орқали Мадҳия қўйилади.) Барчанинг жўрлигидаги тантанаворлик қалбларга ғурур ҳиссини солади. Ташкилотчи табрик учун сўзни даставвал мактаб директориغا беради. Директор меҳмонларни ва даврадагиларни таништириб чиққач, аълочи ўқувчиларга фахрий ёрликларни топширади. Шундан сўнг ТАШКИЛИЙ ҚИСМ тугаб, навбат мусиқали чиқишларга — БАДИЙ ҚИСМГА берилади.

“СЎНГГИ ҚЎНФИРОҚ” байрамнинг тахминий тартиботи

Икки ўқувчи даврани бошқариб боради.

1-ўқувчи: Болалигим қолди ортимда,

Ўн еттида ёшгинам ҳозир.

Катта ҳаёт йўли олдинда,

Катта ҳаёт пешвоз, мунтазир.

2-ўқувчи: Севинчданми, кўзимда шабнам,

Дилда меҳрим, боқаман шодон.

Чин дўстлик, ё муҳаббат, билмам —

Қалбимда бор бир ширин туғён.

Битирувчи қиз ва йигитларнинг чиқиши мусиқа ёки рақс орқали ифодаланади. Шеърга кўшиқ, кўшиққа рақс уланиб, дўстликни, меҳру оқибатни, одамийлик ва ҳалолликни ифодаловчи қалб эҳтирослари баён этилади.

1-ўқувчи: “Алифбе”ни энди мен

Ҳеч қийналмай ўқийман...—

деб яқинда баралла айтгандик. Яқинларимиздан суюнчи олгандик. Бизнинг севинчларимиз сабабчилари, 1-синфда сабоқ берган биринчи ўқитувчиларимизни даврага таклиф қиламан.

Ўқитувчилар чиқиб, битирувчиларга дил изҳорларини баён қиладилар.

2-ўқувчи: Кимки бўлса хушгирою хушқилиқ,

Доимо кўргай жаҳонда яхшилик.

Азиз дўстлар, ўқитувчиларимиз бизга Ватанни севгандек мактабни сев, онани севгандек ўқитувчингни сев, деб айтишди. Аммо меҳрли нигоҳлари, бетакрор тимсоллари, бой сабоқлари, хуш каломлари билан қалбимизга бу туйғуни жо қилиб қўйдилар.

Мактаб ва устозлар ҳақидаги кўшиққа рақслар уланади.

1-ўқувчи: Агар умрим китоб бўлса, энг

Суюк боби сенда ўтгандир.

Ҳеч фаслга қилолмасман тенг,

Буюк боби сенда ўтгандир.

2-ўқувчи: Сенда ҳислар чақмоқ чақади.

Тафаккурим алангаси ёр.

Сенда фикрим чанқоқ чақнади,

Эҳтирослар тантанаси бор.

1-ўқувчи: Варақласам у бобни энди,

Таърифига тополмасман сўз.

Устозларим ҳар бир ўгити,

Қилиб турар ҳолатим кўз-кўз.

Ўқувчилар шу мазмунни тўлдирадиган бирорта саҳна кўринишини намоён этишди. Сўнгра бошловчилар сўзни меҳмонларга берадилар. Ундан сўнг табрик учун даврага мактабнинг бошланғич синф ўқувчилари чиқадилар. Мактабдан ва синфдан ташқари тарбия ишлари бўйича директор муовини ҳам сўз олади.

Бирор дарс жараёнида содир бўладиган ўқитувчи ва ўқувчи ўртасидаги сабоқли саҳна кўриниши ижро эти-

лади. Сўнг ўқитувчиларни олқишловчи қўшиқлар янграйди.

1-ўқувчи: Чехрамда шўх табассум,
Гулга тўла қучоғим.
Жарангла, қўнғироғим.

2-ўқувчи: Ватан — меҳнат майдони,
Ижод, яратиш они —
Ватан — суянган тоғим,
Жарангла, қўнғироғим!

11-синфдан бир ўқувчи, 1-синфдан бир ўқувчи қўнғироқ чалади. Бу қўнғироқ битирувчиларнинг сўнгги, 1-синф ўқувчиларининг илк қўнғироғидир, сўнг Ўзбекистон Байроғи олиб чиқиб кетилишига буйруқ берилади. 11-синф ўқувчилари ҳам даврани мусиқа садолари остида тарк этар эканлар, яна шу хусусда шеър жаранглайди:

Оппоқ тонгни қаршилаб шодон,
Юракларда жўшар ҳаяжон.
Руҳлар тетик, қўнгил беҳад шод.
Салом сенга, мустақил ҳаёт!

Кекса ўқитувчилардан ёки маҳалла фаолларидан бирор киши қуйидаги мазмунда гапириб, уларни кузатиб қолиши мумкин.

— Қувонч билан, шоду хуррамлик билан ташланган қадам шодликларга эш бўлаверади. Яратувчилик, яшнатувчилик юки елкангизда экан, қаддингизни тик тутиб, оламга мағрур қараётган экансиз, ниятингиз йўлдошингиз бўлсин. Сизни илҳомлантирадиган юртимизда ҳаммаша тинчлик ва осойишталик барқарор, одамлари бахтиёр бўлсин.

“БИТИРУВ КЕЧАСИ” БАЙРАМИНИНГ ТАРТИБОТИ

Зал чиройли қилиб безатилган. 11-синфлар томонидан чиқарилган деворий газеталар, стендлар деворга осилган. Давлат Герби ва Байроғи кўзга ташланиб турибди. Ҳамма шоду хуррам. “Оқ йўл!”, “Толеингиз баланд

бўлсин!” каби шиорлар осиб кўйилган. Ҳаммаёқ гулларга бурканган. Майин мусиқа садоси. Битирувчилар Давлат Мадҳиясини ижро этадилар. Саҳнага байрам тантаналарини олиб борувчилар келишади.

1-бошловчи: Қўлим кўксимдадир, дўстлар, ассалом!
Ниятим нурдек пок, тинч бўлинг демак.
Ширин сўз кўп эрур, кўпдур хушкамол,
Лекин салом сўзи баридан бўлак!

2-бошловчи: Инсоннинг инсонга салом бергани
Тинч оқсин дегани нотинч бу ҳаёт.
Саломдан бошланур шу учун ҳар кун,
Саломки, дилларга бахш этур зиё!

1-бошловчи: Ассалому алайкум, азиз меҳмонлар! Қадрли, заҳматкаш, зиёкор устозлар ва муҳтарама ота-оналар! Орзиқиб кутган дамларимиз, мактаб билан хайрлашиш онлари ҳам етиб келди. Бир зумда шунча йиллар ўтибдики, кўз очиб-юмгунча катта бўлиб қолибмиз. Биз бу кунни неча йиллардан бери орзу қилиб, ака-опаларимизга ҳавас билан қарардик.

Мана энди-чи? Энди биз ўзимиз, шу ака-опаларнинг ўрнини босиб, мактаб кучоғини тарк этмоқдамиз. Дилларимиз энтиқишда. Биз она мактабимизни, севимли устозларимизни ҳеч қачон унутмаймиз.

2-бошловчи: Осмон денгизида юлдузлар сузар,
Ой чиққанда қуёш кўринмас.
Ажралиш ҳисси дилимни ўртар,
Афсуски, вақт соати қўлимда эмас.
Нега мактабимдан мен кетаман?
Энди шундай устозларни қайдан топаман?
Мактабим билан хайрлашсам-да,
Лек дилим мактабдан айрилмас ҳеч ҳам!

1-бошловчи: Оппоқ гулларга ўхшаб очилиб, биринчи кўнғироқни ҳаяжон билан кутган, мактаб оламига илк бор қадам қўйган жажжи болажонлар йиллар ўтиб улғайишади. Бир зумда 10 йил ҳам ўтиб кетди. Ўн йил! Қандай кўп ва кам, узоқ ва яқин йиллар... Бу йиллар ичида нималар бўлмади, дейсиз? Эҳ, болалик, мактаб даври!.. Азиз устозларимиз бизни илк бор мактаб кучоғида табасум ва ҳаяжон билан кутиб олдилар ва бутун мустақил ҳаётга йўлламоқдалар.

2-бошловчи: Ҳа, ўн йил худди тушдек ўтиб кетди! Биз мактабда илм сирларидан хабардор бўлишга ҳаракат қилдик. Сиз, устозларнинг койишларингизни, таъна-дашномларингизни эшитсак-да, болаликнинг шўхлиги, ўсмирликнинг гирдобиди эдик. Онгимиз, дунёқарашимиз илм орқали кенгая борди, энди ҳаётга чуқурроқ назар ташлайдиган бўлдик! Бари-бари сиз, устозлар туфайли рўёбга чиқди. Шунинг учун биз сизларга эгилиб таъзим қиламиз, шаънингизга ҳамду санолар айтамыз!

1-бошловчи: Ихтиёрим ўзда қолмас,
Гар мактабим ўйласам.
Китоб ором бағишлар
Устозимни ўйласам.
Дилим қувонч билан тўлар,
Ишонч, омад кулиб боқар
Устозимни эсласам.
Беш баҳолар олардим
Уй вазифасини қилсам,
Фикр-ёдим бўлар чалкаш
Ажралишни ўйласам
Қадрдон мактабим ва устозларимдан!

2-бошловчи: Тупроқ кўчалардан чопган болалик
Йиллар чанги ичра аста йўқолди.
Болалик кетди-ю, шўх суҳбатларда
Уни кула-кула эсламоқ қолди.
Жилғалар дарё бўлгани каби,
Гиёҳлар бўй чўзар доим қуёшга.
Эртанинг ишқида йиллар ошдим,
Ором қанотида етдим бу ёшга.

1-бошловчи: Болалик! Мен сени бир умр қалбда
Она сути каби сақлай муқаддас.
Ва лекин эртанги кунимдан кечиб,
Сенга қайтмоқни ҳеч қилмайман ҳавас!

(“Чакканга тақ...” қўшиғи ижро этилади.)

2-бошловчи: Устозларимиз бизни қандай тасаввур қилишади? Бир эшитиб кўринг-а:

Ўқитувчи: Ҳар бир нарсага ишонувчи гўдақлардир. Уларни келажакда очилувчи гулнинг гунчаларига ўхша-

тиш мумкин. Бу гўдаклар ўз устозларига катта ишонч билан қарар эдилар. Ўзларидан катталарга ҳавас қилган бу ўқувчилар эндиликда учишга шай турган қушга ўхшайди.

1-бошловчи: Шу йиллар орасида қандай яхши ният қилган бўлсак, бари ушалмоқда. Гоҳида сабр-тоқатимиз, ақл-идрокимиз етмаган вақтда бизга азиз устозимиз таянч ва ёрдамчи бўлиб келдилар. Устозларимиз бизларни Ватанга, халққа меҳр-муҳаббат руҳида тарбияладилар. Устозларимизнинг бизга таратган меҳри ва илм зиёси ватанпарварлик муҳаббати билан қўшилиб, юксак эзгу хислатларга айланди.

2-бошловчи: Мактабнинг яшнаган боғу роғини
Бирга қурай дейман, устоз, сиз билан.
Гўдакдай самимий ўқув гаштини
Бирга сурай дейман, устоз, сиз билан.
Мактабнинг қувноқ ёруғ синфида
Сухбат қурай дейман, устоз, сиз билан.
Хувиллаб қолса-да бизсиз синфлар,
Айрилиқ ҳиссидан ўртанса диллар,
Бўлса ҳамки шодлик, бўлса ҳамки ғам
Шунда ҳам, шунда ҳам яна
Бирга яшай дейман, устоз, сиз билан.

(“Олмача анор” лапарни ижро этилади.)

Мактаб директори ўқувчиларни янги ҳаётга йўл олаётганликлари билан табриклаб, уларга етуклик шаҳодатномаларини топшириб, оқ йўл тилайди.

Шунингдек, маҳалла фаоллари вакили мактаб ота-оналар қўмитаси номидан ўқувчи ёшларга муваффақиятлар ва омад ёр бўлишини тилаб, аждодлари Амир Темур, Улуғбек, Бобур Мирзо, Навоий, Жалололдин Мангуберди, Тўмарис, Широқ, Спитомен каби ҳақиқий ватанпарвар, ботир, кўрқмас, ақл-заковатли инсон бўлиб етишишларига ишонч билдирди.

1-бошловчи: Биз энди ҳаётнинг барча қийинчиликларини эзгу хислатлар, ўзимизнинг юксак фазилатларимиз билан енга оламиз. “Бир кун туз ичган жойга қирқ кун салом бергин”, — дейди халқимиз. Биз тарихга назар ташлар эканмиз, Имом Бухорий, Ат-Термизий, Яссавий,

Маҳмуд Қошғарий ва бошқа мутафаккирлар томонидан яратилган, инсонни юксак одоб-ахлоққа ундайдиган “Ҳадис”, “Ҳикматлар” ва бошқа асарларда олдинга сурилган дўстлик, аҳиллик, камтарлик, меҳр-муҳаббат шиорлари янграйди.

ҲАДИСЛАРДАН НАМУНАЛАР

1-ўқувчи: Ўзинг қилган яхшилиқни яшир, бировнинг сенга қилган яхшилигини ошир.

2-ўқувчи: Ёлғон гап — касаллик, рост эса унга даводир.

3-ўқувчи: Билим — бойлик, уни қўллай билиш эса мукамалдир.

4-ўқувчи: Қийшиқ ўтирсанг ҳам тўғри гапир.

5-ўқувчи: Одатларни билиш осон, амал қилиш қийин.

6-ўқувчи: Отангиз вафотидан кейин унинг дўстлари билан алоқани давом эттиринг. Улар билан алоқани узсангиз, тангри сизнинг нурингизни ўчиради.

7-ўқувчи: Ким кимни дўст тутса, шу севгисини билдириб қўйсин.

8-ўқувчи: Кимни тангри дўст тутиб қолса, одамларнинг унга ҳожати тушадиган қилиб қўяди.

9-ўқувчи: Эй, фарзанд, билгинки, ақл юзасидан фарзандга ота-онани иззат ва ҳурмат қилиш вожибдур.

10-ўқувчи: Ҳар фарзандки оқил ва доно бўлса, ҳеч вақт ота-онанинг ҳақини адо қилмоқдан холи бўлмасдир. Ота-она — фармонбардордур. Ота-онанинг иши сени парвариш қилмоқдур ва фармони сенга яхшилиқ ўргатмоқдир. Ота-онага иззат ва ҳурматни қўп қилсанг, уларнинг сенинг ҳақингдаги дуоси шунча тезроқ мустажоб бўлур.

11-ўқувчи: Яхшилиқни чеҳралари очиқ, хушрўй одамлардан кутинглар.

1-ўқувчи: Хитойда бўлса ҳам илмга интилинглар, чунки илм олишга ҳаракат қилиш ҳар бир мўминга фарздир.

2-ўқувчи: Учрашганда қайси бирларингиз биринчи бўлиб салом берсангиз, ўша одам тангрига ҳам итоатлироқдир.

3-ўқувчи: Бир-бирларингиз билан саломлашиб юринглар. Шунда ўрталарингда меҳр-муҳаббат уйғонур.

4-ўқувчи: Имоннинг афзали сабр ва кенг қалбли бўлишдир.

5-ўқувчи: Касбнинг энг яхшиси кишининг ўз қалби билан бажарадиган иши ва ҳалол савдодир.

6-ўқувчи: Кимгаки, ақлу идрок насиб этилган бўлса, демак у омаддидир.

1-бошловчи: Мана, хайрлашув кечасини якунлаш вақти ҳам бўлиб қолди. Биз азиз мактабимиз билан хайрлашар эканмиз, қадрдон, азиз устозларимизга ва ота-оналаримизга сиҳат-саломатлик, бахт-саодат, ишларида кўпдан-кўп муваффақиятлар тилаймиз. Доим ана шундай ҳаяжонли, биринчи ва сўнгги мактаб дамлари устозларимиз ҳаётига ҳамоҳанг бўлсин, сиз таратган илм зиёси эса келажак йўлимизни ёритиб турсин!

2-бошловчи: Нелар кўрдинг узоқ элда, айт, офтоб?

Хайрлашув елин этдинг ижтиноб.

Не қилайлик, вақти келди айрилиқнинг,

Юзда заҳмат, кўзда ҳасрат, дилда сўзсиз
изтироб.

(Кувноқ қўшиқ, куйлар бир-бирига уланиб кетади. Ҳамма рақсга тушади).

“ХОТИРА САБОҚЛАРИ”

(“Хотира ва қадрлаш — муқаддас маънавий туйғу” мавзусида республикамиз мактаблари, мактабдан ташқари муассасалар учун “Хотира майдони”да “9 Май — Хотира ва Қадрлаш куни”га бағишланган “Хотира сабоқлари”ни ўтказиш бўйича методик тавсия)

Ўтганларни ёд этиш, тирикларни эъзозлаш, кексаларни ҳурмат-иззат қилиш ўзбек халқи учун азалий одатдир.

Ўзбекларга хос ана шу фазилат Ўзбекистон Республикаси Президенти ташаббуси билан 9 Майни “Хотира ва Қадрлаш куни” деб умумхалқ байрами сифатида нишонланишида ўз ифодасини топди.

Махсус Фармонга асосан “Хотира ва Қадрлаш куни” 9 Май арафасида мустақил диёримиздаги гўзал Тошкент шаҳрининг юраги бўлмиш Мустақиллик майдони ёнида “Хотира майдони” барпо этилди. Юртбошимиз таъкидлаганидек, бу ерга келган киши “Хотира майдони” нима учун барпо этилганини, у ҳаётимизда қандай ўрин тутишини, инсон қандай аҳамиятга эга эканлигини аниқ ҳис қила оладиган бўлсин. “Хотира майдони” бутун халқимизнинг иродаси билан бунёд этилган қадамжо. Шу боис юртимизни ўзимизнинг муқаддас Ватанимиз деб биладиган, Хотира деган муқаддас туйғуни қалбан ҳис этадиган ҳар бир инсон бу ишга ҳисса қўшиши керак деб ўйлаймиз. “Хотира майдони” халқимиз маънавиятининг юксалишига хизмат қилиши зарур. Зеро, бизга шу мусаффо ва тинч осмонни қолдирган аждоқларимиз ёди муқаддасдир.

Демак, бу жой — муқаддас қадамжо бўлиши лозим. Чунки бу даргоҳ инсонларда, айниқса, ўқувчи-ёшларда қадр-қиммат, бурч, иймон-эътиқод каби инсоний фази-

латларни тарбиялашда муҳим аҳамият касб этади. Шунинг учун республикамиз таълим-тарбия муассасалари, авваламбор, вақти-вақти билан аниқ тузилган режа асосида “Хотира майдони”га саёҳат уюштиришлари, адабиёт, тарих ва одобнома каби фанлар бўйича дарс машғулотларини, тарбиявий соат ва бошқа мавзуга оид турлитуман тадбирларни ўтказишлари лозим.

Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги Республика Таълим Маркази “Маънавият ва қўшимча таълим”, “Тарих ва ҳуқуқ” бўлимининг бир гуруҳ ижодий ходимлари томонидан “Хотира майдони”да “Хотира сабоқлари” ўтказувчиларга ёрдам сифатида мазкур “Хотира ва Қадрлаш — муқаддас маънавий туйғу” мавзусидаги дарс ишланмаси ва методик тавсия яратилди. Ундан шароит ва имкониятга қараб, ижодий ёндашган ҳолда фойдаланиш тавсия этилади.

Республикамиз мактабларида, мактабдан ташқари муассасаларида, умуман барча таълим-тарбия масканларида юртбошимизнинг махсус Фармониغا асосан 1999 йилдан бошлаб “9 Май — Хотира ва Қадрлаш куни” умумхалқ байрами сифатида нишонланадиган бўлди. Бу байрамни муносиб нишонлаш, унга атаб турли-туман тадбирлар, тарбиявий соатлар ўтказиш билан бир қаторда “Хотира майдони”да “Хотира сабоқлари”ни ўтказиш ҳам мақсадга мувофиқдир. Қуйида одобнома ва тарих фанларидан “Хотира сабоқлари” учун мавзулар ва намунавий дарс ишланмаларини эътиборингизга ҳавола этамиз.

“Хотира ва Қадрлаш — муқаддас маънавий туйғу”

И.А.Каримов

ХОТИРА МАЙДОНИДА ҚУЙИДАГИ МАВЗУЛАРДА “ХОТИРА САБОҚЛАРИ”НИ ЎТКАЗИШ МУМКИН

“Одобнома” фанидан ёки тарбиявий соатларда:

1—4-синфлар учун:

1. “9 Май — Хотира ва Қадрлаш куни — умумхалқ байрами”.

2. “Хотира ва Қадрлаш — муқаддас маънавий туйғу”.
3. “Хотира майдони — муқаддас қадамжо”.
4. “Ўтганларни ёд этиш — буюк маънавий туйғу”.
5. “У ҳаётни севар эди”.

5—9-синфлар учун:

1. “9 Май — Хотира ва Қадрлаш куни — умумхалқ байрами”.
2. “Хотира ва Қадрлаш — муқаддас маънавий туйғу”.
3. “Марҳумларни ёд этиш — тириklar учун фазилат”.
4. “У ҳаётни севар эди”.
5. “Осмонимиз мусаффо, еримиз тинч бўлсин”.

10—11-синфлар учун:

1. “9 Май — Хотира ва Қадрлаш куни — умумхалқ байрами”.
2. “Хотира ва Қадрлаш — муқаддас маънавий туйғу”.
3. “Хотира майдони ва маънавият”.
4. “Ўтганларни ёд этиш, тириklarни қадрлаш ҳам қарз, ҳам фарздор”.
5. “У ҳаётни севар эди”.
6. “Огоҳ бўлайлик”.

ХОТИРА САБОҚЛАРИ

“ХОТИРА ВА ҚАДРЛАШ — МУҚАДДАС МАЪНАВИЙ ТУЙҒУ” МАВЗУСИДАГИ ДАРС ИШЛАНМАСИ

I. Дарснинг режаси:

Дарс уч қисмдан иборат бўлади:

1. Ўтганлар руҳини ёд этиш — азалий одат.
2. “Хотира ва Қадрлаш — муқаддас маънавий туйғу”.
  - а) “Хотира майдони” — маънавият кўзгуси.
  - б) Иккинчи жаҳон уруши тафсилоти ҳақида.
  - в) Хотира майдонидаги “Мотамсаро она” сиймоси ҳақида.
  - г) “Миллий услубда қурилган айвонлар” ҳақида.
  - д) “Хотира китобчаси” ҳақида.

е) Мустамлакачилик даври қурбонлари хотирасини абадийлаштириш бўйича Республика жамоатчилик комиссиясининг ташкил этилиши ҳақида.

3. Дарс якуни.

II. Дарсни ташкил этиш:

Ўқувчилар томонидан Ўзбекистон Республикаси Мадаҳиясини ижро этиш.

Давлат Байроғи, Герби бўлишига эришиш.

— Ўқувчиларга “Хотира ва Қадрлаш” майдонида ўтказиладиган дарс мазмуни ва моҳиятини тушунтириш.

— Ўтганларни ёд этиш ҳар бир виждонли, иймонли, эътиқодли, ватанпарвар инсон бурчи эканлигини ўқувчилар қалбига сингдириш.

— “Хотира майдони”га ўқувчиларни уюшқоқлик билан олиб келиш.

— Меҳмонларни таклиф этиш, кутиб олиш.

III. Дарснинг мақсади:

Баҳорнинг унутилмас, инсон юрагида қуёшдек илиқлигу меҳр ва оқибат ёғдусини сингдира оладиган, Ватан деган муқаддас туйғуни, унинг азиз инсонларини, алломаю уламоларини, мўътабар онасинию Ватан ҳимояси учун жонини аямаган мард, жасур, кўкраги кенг, олижаноб, жафокаш ўғлонларини яна бир бор ёд этиш куни бўлган “9 Май — Хотира ва Қадрлаш куни” умумхалқ байрами эканлиги ҳақида тушунча бериш. Ўқувчи-ёшларнинг бу борадаги билим даражаси, эътиқодини аниқлаш ва уларни такомиллаштириш. Ўтмишдаги алломалар, жафокаш ота-оналар, акалар каби мард, жасур қилиб тарбиялашга эришиш. Ватан саждагоҳ каби муқаддасдир. Ватан учун жон олиб-жон берган, ҳозирда ҳаёт бўлган иккинчи жаҳон уруши қатнашчиларининг қадр-қиммати буюк эканлигини ўқувчилар қалбига етказиш.

Демак, ўтганларни ёд этиш — тириклар учун ҳам қарз, ҳам фарздир. Нафақат уруш даврида, балки Тошкентдаги

“16 февраль воқеалари”нинг қонли панжарасида қолган кимнингдир ўғли, кимнингдир ёстиқдоши, кимнингдир отаси ҳам аслида шу юрт фарзанди эканликларини бир карра ёд этиш, улар руҳларига бағишлаб бир калима Қуръони Карим оятларини ўқишни ўргатиш ва булар каби жасур бўлишга даъват этиш.

IV. Дарснинг кўргазмалилиги:

“Хотира майдони”даги “Мотамсаро она” сиймоси, “Мангу олов”, “Хотира китоби” ва “Миллий усулдаги қурилган айвонлар”.

V. Дарснинг бориши:

Ўқитувчи: Ўзбекистон Республикаси Президентининг 1999 йил 2 мартдаги Фармонида асосан иккинчи жаҳон урушида фашизмга қарши курашиб ҳалок бўлганларнинг, мамлакатимиз озодлиги ва мустақиллиги учун жон берган Ўзбекистоннинг барча ўғлонлари хотирасини абадийлаштириш муҳимлигини назарда тутган ҳолда, бугун ҳам ижтимоий ҳаётимизнинг фаол қатлами бўлиб, Ватан обрў-эътиборини юксалтиришга, ёшларни маънавий-ахлоқий жиҳатдан тарбиялашга ҳисса қўшаётган барча кекса кишиларнинг ҳурматини жойига қўйиш мақсадида “9 Май — Хотира ва Қадрлаш кунини” деб эълон қилинди ва бу кун умумхалқ байрами сифатида нишонланадиган бўлди. Ана шу байрамни нишонлаш олдидан Тошкент шаҳри марказида “Хотира ва Қадрлаш” майдони бунёд этилди. Бугунги дарсни шу муқаддас даргоҳда ўтказамиз. Дарсни “Хотира ва Қадрлаш” майдонини экскурсия қилишдан бошлаймиз. Ўқувчилар ўқитувчи бошчилигида “Хотира майдони” бўлимлари билан танишиб чиқадилар. Ҳар бир бўлимга алоҳида тўхталиб ўтилади.

Ўқувчиларнинг кўзи “Хотира майдони”га кириверишдаги “Хотира майдони Ўзбекистон Республикасининг биринчи Президенти Ислам Каримов ташаббуси билан тузилган лойиҳа асосида бунёд этилган” деб ёзилган ёзувларига тушиши билан ўқитувчи бу иборалар мазмуни ва унинг аҳамияти ҳақида тушунча беради.

Ўқувчиларни “Хотира майдони”даги “Мотамсаро она” сиймоси қаршисида тўплаб, унинг пойига гул қўядилар ва бир дақиқа сукут сақланиб, Куръони Каримдан бир оят ўқилади.

Ўқувчи севимли шоир Асом Темур шеъридан қуйидаги мисраларни ўқийди:

Бир нафас тўхтанг, азизлар,
Бош эгиб таъзим этинг.
Бунда ота бирла она,
Васл ила ҳижрон ётур.
Бир нафас тўхтанг, бу ерда
Ҳазрати инсонлар-ей,
Юрт дея кетган ватандош —
Ҳазрати инсонлар ётур.

Ўқитувчи: Ҳазрати инсон. Дунёда ундан азизу мукаррам хилқат борми?

Тангри таоло инсонни азизу мўътабар этиб, “Бандам — менинг Ердаги халифам”, деган. Унинг учун ҳамма нарсани, эҳтиёжига керакли барча ноз-неъматларни муҳайё қилган. Шундай экан, улуғ инсон деган номга сазовор бўлган зот, ўз қадрига етиш билан бирга ўзгалар қадрини ҳам баланд тутиши керак.

Демакки, фақатгина тириклар эмас, балки бу дунёдан ўтган азизларимиз ҳам эътиборталаб эканликларини доим эсда тутиш лозим. Ўтганлар руҳи тириклардан ҳеч нарса сўрамайди. Фақат улар ҳақиқа Қуръони Каримдан бир сураю оят ўқилса, ҳайитларда ва турли маърака-маросимларда фотиҳадан куруқ қўйилмаса, шунинг ўзи кифоядир. Шунинг учун доно халқимиз “Ўтганлар руҳи шод бўлса, тириклар фаровондир”, “Ўлик тўймагунча тирик тўймас”, “Ўлим ҳақ”, “Ўлимдан бохабар киши ўтганлар руҳини шод этади”, дея қўп яхши ўғитларни айтган ва бунга амал қилган. Марҳумлар руҳи тирикларни қўллаб-қувватлаш, уларга мададу қувват бериш кучига қодир. Фақат уларни унутмай, номларини тилдан қўймай, дилдан чиқармай, доимо ёдда тутишни билиш керак. Бундай кишилар олий мақсад манзилига, албатта, етишлари муқаррардир.

Иккинчи жаҳон уруши вақтида ўзбек халқининг минглаб ўғлонлари Европада туриб она Ўзбекистони-

мизни фашизм газандаларидан муҳофаза қиладилар. Собир Раҳимов, Тўйчи Эрийгитов каби ўзбек ўғлонлари қаҳрамонларча ҳалок бўлган Ватан фидойилари тим-солидирлар. Уруш қатнашчилари хотирасини жойига қўйиш, улар номини абадийлаштириш олий мақсадлардан биридир.

Ўзбекистон пойтахти гўзал Тошкент шаҳри марказида, мана сиз кўриб турган эски шўролардан қолган “Номаълум аскар” “хотираси”га қўйилган “номаълум” эгасиз “кекса” ўрнига, жангдан қайтмаган Ўзбекистонлик аскарлар онасининг барча учун таниш, азиз ва маълум “Мотамсаро она” сиймоси ўрнатилди. Шунингдек, “Мангу олов” порлаб турибди. Дарс давомида “Хотира ва Қадрлаш” ибораларига тушунтириш берилади.

“Хотира ва Қадрлаш” нима ўзи? Юртбошимиз ибораси билан айтганда, “Хотира” деганда биз бу фоний дунёдан ўтган аجدодларимизни эслаш, уларнинг чироғини ёқиб, эзгу ишларини давом эттиришни тушунамиз. Бу халқимизга хос азалий фазилатдир. Хотираси бўлмаган, тарихини унутган, ўз аجدодларининг қадрига етмайдиган миллатнинг истиқболи йўқ. Бу ҳақиқатни кишилиқ тарихи исботлаб турибди.

Қадрлаш дегани — бу асрлар давомида она диёримизнинг, халқимизнинг озодлик ва истиқлолини, эркин ва фаровон ҳаётини мардлик ва шижоат билан ҳимоя қилган фидойи ватандошларимизни ёдга олмоқ, уларга муносиб ҳурмат ва эҳтиром кўрсатмоқдир.

“Ҳаётнинг кўш-кўш синовларини, азоб-укубатларини бошдан кечирган, Ватан учун, эл-юрт учун, мана шу мусаффо осмонимиз учун жон олиб-жон берган, бутун ҳам сафларимизда юрган меҳрибон ота-боболаримизни, олижаноб инсонларни эъзозлашдир”.

Беш ой ичида “Хотира майдони”да миллий усулдаги айвонлар бунёд этилди. Уни қуришда Кўқон, Хива, Самарқанд, Бухоро усталари иштирок этишди. Мана шу айвончаларда “Хотира китоби” барпо этилди. Улар “Хотира майдони”ни ўзига хос миллий услубда безашди. “Хотира китобида” ҳар бир вилоят, тумандан урушга кетган шаҳидлар номи, туғилган йили бўйича маълумотлар берилган.

Азиз болажонлар, демак, юқорида биз айтиб ўтганимиздек, илгариги “Номаълум аскар”лар ўрнига мудҳиш жанггоҳларда қолиб кетган ўзбекистонлик ўғлонларнинг номлари аниқланиб, сиз кўриб турган мангулик китобига қайд этилди. Мустақиллик шарофати ила, юртбошимиз ташаббуси билан яратилган “Хотира китоби” мустақил ҳамдўстлик мамлакатлари орасида биринчисидир. Сиз мазкур китобчадан ўз туманингиз ёки маҳаллангиздан урушга кетган ва ҳалок бўлганлар исми-шарифларини ўқишларингиз мумкин.

Азиз ўқувчилар! Бутунги дарсга иккинчи жаҳон уруши қатнашчилари ва маҳалла кўмитаси раиси таклиф этилган. Ҳозир сўзни жаҳон уруши қатнашчиси Гавҳархон Раҳимовага берамиз.

Гавҳархон Раҳимова: — Болаларим, ўзбек халқи “Ватандан яхши ёр бўлмас”, дейди. Буни киши Ватандан йироқда, қийинчилик йилларида янада яхши тушунади. Биз Ватанимиз, элимиз, юртимиз учун уруш азобини кўрдик, сизлар кўрманглар, тинчликнинг қадрига етинглар, ўқиб, билим олиб, ахлоқли, одобли бўлинглар, хунар ўрганинглар. Юртбошимиз ташаббуси билан ташкил этилган “Хотира китоби”да кўплаб урушда бўлган аёллар номи ҳам қайд этилган. Биз каби аёлларимизга иззат-икром кўрсатилмоқда. Менга катта ҳурмат-эҳтиром кўрсатилиб, “Зебо Ғаниева дастаси”га бошчилик қилиш топширилган. Дастада фақат уруш қатнашчилари иштирок этадилар. Ҳозир сизлар учун “Зебо Ғаниева дастаси” қатнашчиси Коммуна Исмоилова ижросида жанг майдонларида янграган, ажойиб жангчилар шаънига айтилган кўшиқ янграйди.

Ўқитувчи: Энди сўзни Тошкент шаҳар Шайхонтохур туманидаги “Исломобод” маҳалла кўмитаси раиси, техника фанлари доктори Эркин Қосимовга берамиз.

Маҳалла кўмитаси раиси Эркин Қосимов:

Ўзбек халқи уруш даврида ҳам ўз аҳиллигини, фидоийлигини қўлдан бермай, ҳам жангда, ҳам жанг орқасида фидокорона меҳнат қилди. Ўзбек халқи суронли кунларда ўз болажонлигини намойиш этди. Баҳринисо опа ва Шоаҳмад Шоаҳмудовлар оиласи бунга жонли мисол бўла олади. Улар 14 болани боқиб вояга етказиб, жой-жойига қўйдилар. Ҳаммангиз биласиз, булар ҳақида “Сен етим

эмассан” фильми яратилган. “Халқлар дўстлиги” майдонида бу азиз инсонлар шарафига ҳайкал ўрнатилган. Мен эса ҳозирги кунда ўз болаларини етим қолдираётган ота-оналарни қоралайман. Сизлар ўз Ватанингиз тинчлиги, бахту саодати учун қайғуринглар, чин дилдан ўқиб, меҳнат қилинглар. Ватанимиз келажаги сизларнинг қўлингиздадир. Сизлар Муқанна, Амир Темур, Жалолиддин Мангуберди, Собир Раҳимов, Тўйчи Эрайигитов, Солиҳ Умаров каби мард, баҳодир бўлинглар. Илоҳим юртимиз тинчлигига кўз тегмасин.

Ўқувчилар “Мотамсаро она” пойига ёқимли миллий куй садолари остида яна гуллар қўядилар. Миллий услубда қурилган айвонда китобларни варақлайдилар, шу вақтнинг ўзида айвонларни қурган усталар меҳнати билан ҳам танишадилар.

Дарс жараёнида “Хотира ва Қадрлаш” дарси, “Мотамсаро она”нинг маҳзун қиёфаси ҳар бир ўқувчини ҳушёрликка чорлайди. Уруш ва қирғинларнинг олдини олиш учун курашишга ҳамда бугунги ёруғ, дориламон кунлар қадрига етиб яшашга даъват этади.

Ўқувчи: Келажакни равшан кўрсатиб турган
Юртим машъали бор қўлларимизда.
Ҳеч қандай таҳлика, ҳеч қандай офат
Тўғон бўлолмайди йўлларимизда.

Ўқитувчи: Азиз ўқувчилар! Юртбошимиз ташаббуси билан Мустамлакачилик даври қурбонлари хотирасини абадийлаштириш бўйича Республика жамоатчилик комиссияси тузилди. Бу ташкилот “Хотира ва Қадрлаш” ишларини давом эттиради. Янги-янги номларни излаб топади. Биз ҳам ўз навбатида абадийлаштириш ишларига ўз ҳиссамизни қўшмоғимиз лозим. Шунинг учун сизлар:

— Оилангизда, маҳаллангизда, қишлоғингизда ёхуд шаҳрингизда яшаган, қатағон йиллар қурбони бўлган кишилар ҳаёти ва фаолиятига дахлдор ҳужжатлар, улар билан боғлиқ буюмлар, яқин кишиларингиздан эшитган хотираларингиз бўлса, бизни бохабар этинг.

— Шунингдек, фуқаролар уруши, коллективлаштириш даври, шахсга сиғиниш йиллари ўз она юртидан қувғин

қилинган, яқин ва узоқ хорижда яшашга маҳкум бўлган қариндош-уруғларингиз тўғрисида маълумотлар бўлса бизга етказинг.

— “Ўзбеклар иши — пахта иши” деган ноҳақ айбномалар жараёнида судланган ва қурбон бўлган яқинларингиз ҳақидаги маълумотлар, материаллар бўлса бизга маълум қилинг.

Шундан сўнг ўқитувчи ўқувчиларига дарсни мустаҳкамлаш учун қуйидаги саволлар билан мурожаат қилади:

Ўтганлар руҳини шод этиш учун нималарга амал қилиш керак?

“Хотира майдони”даги она сиймосига диққат билан қаранг, онанинг миллий кўриниши сизда қандай таассурот уйғотмоқда?

“Оналар бир қўли билан бешикни, бир қўли билан дунёни тебратгади” деган ҳикматни қандай тушунасиз?

Ўтилган дарс ўқитувчи томонидан яқунланади.

Бугунги дарсимиз шуни кўрсатдики, юртбошимиз айтиб ўтганидек, ҳар бир инсоннинг ўз ўрни, ўз қадр-қиммати ва муносиб хотираси бор.

Президент И.Каримов “Тарихий хотирасиз келажак йўқ”, деб таълим бермоқда. Одамзод борки, авлод-аждоди кимлигини, насл-насабини, ўзи туғилган, вояга етган қишлоқ, шаҳар — Ватани тарихини билишни истайди ва билиши шарт. Ўзбек диёри ўзининг фидойи, ватанпарвар, ҳар қандай ёвуз кучларни енга оладиган, ўз онаси, рафиқаси, опа-сингилларию ака-укаларини хор қилиб қўймайдиган, ватанфурушликдек пасткашликни ўзига ор биладиган жасур ўғлонлари билан ғурурлана олади. Бунга сиз ҳозиргина мана шу “Хотира майдони”да гувоҳ бўлдингиз. Демак, шундай бўлган, шундай бўлиб қолади. Мен ўйлайманки, бугунги дарс сизнинг ҳаётингизда из қолдиради, Ватан олдидаги, ўтганлар руҳи олдидаги, эл-юрт олдидаги бурчингизни яна бир бор эслатиб ўтди.

Дарҳақиқат — сиз ўзингиз ҳам “Хотира ва Қадрлаш — муқаддас маънавий туйғу” эканлигига иймон келтирдингиз.

Уйга топшириқ.

“Хотира майдони”дан олган таассуротларингизни ёзиб келинг.

“Хотира ва Қадрлаш майдони”даги дарс яқунланиб, ўқувчилар аста-секин олиб чиқилади.

ТАРИХ ДАРСЛАРИДА “ХОТИРА ВА ҚАДРЛАШ МАЙДОНИ” САБОҚЛАРИ

Маълумки, яқинда муҳтарам Президентимиз Фармони билан белгиланган “Хотира ва Қадрлаш куни — 9 Май” умумхалқ байрами сифатида нишонланди. Ҳа, эл-юрт эркинлиги, озодлиги, бахт-саодати йўлида жон тиккан, ғайрат-шижоат кўрсатган инсонлар бугун биз учун ибрат ва улар руҳи буюк келажагимизни яратишимизда ҳамиша бизга мададкордир. Зеро, ота-боболаримиз қадим-қадимдан ўтганларни хотирлаш инсон учун ҳам қарз, ҳам фарз деб билганлар.

Тарихий хотира доимо азиз саналган, инсонлар қадр топиб яшаган мамлакатнинг келажаги порлоқдир. Бу ҳақиқатнинг ёшлар онги ва қалбидан мустаҳкам жой олишида ушбу байрамнинг аҳамияти каттадир. Булар, айниқса, педагоглар, хусусан, тарих ўқитувчилари зиммасига катта масъулият юклайди. Зотан, халқимизнинг шоншавкати учун жонини аямаган улуғ аждодларимизнинг покиза номи биз учун намунадир. Бинобарин, тарих ўқитувчиси тарихий хотира ва аждодлар ёдига бағишланган мавзуларни 5-синфнинг “Ватан тарихидан ҳикоялар” курсида “Ўзбекистоннинг буюк ғалабага қўшган ҳиссаси”, 5-синфнинг “Жаҳон тарихидан ҳикоялар”да “Осмонимиз мусаффо бўлсин”, 10-синфнинг “Ўзбекистон иккинчи жаҳон уруши йилларида” мавзулари ва бошқаларни умумлаштирувчи экскурсия дарсларини, шунингдек, тарихий-ўлкашунослик тўғараги ҳамда мактабларда ташкил этила бошлаган “Хотира ва Қадрлаш” клубларининг тегишли машғулотларини бевосита “Хотира майдони”да ўтказиши мумкин. Айниқса, бу Давлат таълим стандартлари ва дастурда кўрсатилган тарихни ўқитишнинг таълимий, тарбиявий ва ривожлантирувчи вазифаларни тўлиқ амалга ошириш имкониятини беради. Чунки тарих бўйича синовдан ўтган янги ўқув дастурида ўлкашунослик материални ўрганиш учун тегишли вақт ажратилган бўлиб, улардан фойдаланишнинг ўрни, ҳажми ва характери ҳақидаги масалани ўқитувчининг ўзи ҳал қилади.

Тарихий-ўлкашунослик экскурсиялари ўқув ва дастурдан ташқари ўтказилиб, улар маълум мавзуга биноан ёки шарҳли бўлади. Дастур талабидан келиб чиққан ўқув экскурсиялари вақти чекланган бўлса, дастурдан ташқари ўтказилганда бундай чеклаш бўлмайди. Экскурсия 3 босқични ўз ичига олади: ўқитувчи ва ўқувчиларнинг тайёргарлиги, уни ўтказиш ва яқунлаш, бу материаллардан келгуси ўқув-тарбиявий ишларда фойдаланиш.

Экскурсияни ўтказиш 2 қисмдан иборат бўлиб, у ўз ичига ахборот ва фаолият қисмини олади. Ахборот қисми — ўқитувчи ёки мутахассиснинг ушбу ўрганиш объекти бўлган муқаддас қадамжони ҳикоя услуби орқали тушунтириш бўлса, фаолият қисмида эса — ўқувчиларнинг тадқиқоти ва керакли маълумотларни йиғишидан иборатдир (масалан: керакли номни “Хотира китоби”дан топиш ва белгилаш, объектни суратга тушириш, баённома ёзиш ва ҳ.к.).

Ўқитувчи дастлаб экскурсия қатнашчиларига “Хотира ва Қадрлаш куни”нинг моҳиятини, ушбу майдоннинг тантанали очилиш маросимида юртбошимиз сўзлаган нутқидаги ушбу фикрларини уларнинг ёшига мос ҳолда теган аёнлаштириш лозим:

“Хотира деганда биз бу фоний дунёдан ўтган аждодларимизни эслаш, уларнинг чироғини ёқиб, эзгу ишларини давом эттиришни тушунамиз. Бу халқимизга хос азалий фазиладир.

Хотираси бўлмаган, тарихини унутган, ўз аждодларининг қадрига етмайдиган миллатнинг истиқболи йўқ. Бу ҳақиқатни кишилик тарихи исботлаб турибди.

Қадрлаш дегани — бу асрлар давомида она диёримизнинг озодлик ва истиқлолини, эркин ва фаровон ҳаётини мардлик ва шижоат билан ҳимоя қилган фидойи ватандошларимизни ёдга олмоқ, уларга муносиб ҳурмат ва эҳтиром кўрсатмоқдир”.

Шундан сўнг, Президентимизнинг фармойиши билан Мустамаққабчилик даври қурбонлари хотирасини абадийлаштириш бўйича жамоатчилик комиссиясининг республика фуқароларига мурожаат қилганлиги (“Маърифат”, 22 май 1999 йил) айтилади. Сўнгра, чоризм ва “қизил империя” истибдодига қарши олиб борилган кураш ҳақида қисқа тўхталиб ўтилади. Шўро даврида ўзбек халқи ва

унинг миллий қадриятларига нисбатан тўрт марта қатағонлар уюштирилганлиги ўқувчилар ёдига солиниб (20-йилларнинг охири, 30-йиллар, 50-йилларнинг бошлари ва ниҳоят 1983-1989 йиллар ўзбеклар иши ва пахта иши билан боғлиқ қатағонлар), аждодлар ёдини хурматлашдек ушбу хайрли ва савоб ишда ёш ўлкашунослар ўзларининг изланишлари билан катта ҳисса қўшишлари мумкинлиги ва зарурлиги алоҳида уқтирилади.

Шу ўринда экскурсия раҳбари майдонга кираверишдаги: “Хотира майдони” Ўзбекистон Республикасининг биринчи Президенти Ислон Каримов ташаббуси билан тузилган лойиҳа асосида бунёд этилди” деган лавҳани шарҳлаб ўтиши билан Ўзбекистонни тўртинчи бор (1983—1989 йиллар) “тозалаш” учун марказдан юборилган шовинистик “десантчилар”ни тор-мор этишда Президентимизнинг кўрсатган шахсий жасоратини алоҳида қайд қилиши даркор.

10-синфда “Ўзбекистоннинг иккинчи жаҳон урушидаги иштироки” (1941—1945 йиллар) мавзуси бўйича умумлаштирувчи дарсни ўтишнинг тахминий режасини келтирамиз.

Дарснинг мақсади:

Ер юзини фашизм балосидан озод қилган, ўзларининг фидойилиги билан бугунги ҳаётимизни, беғубор осмонимизни сақлаган юртимиз фарзандларининг жасорати ва ўчмас хотираси олдида бош эгиш билан ўқувчилар қалбида улуғ аждодларимизга нисбатан фахр ва ғурур туйғусини камол топтириш.

Иккинчи жаҳон уруши якунлари ва сабоқларидан биз яшаб турган кунлар учун хулосалар чиқариш.

Тарих сабоқлари инсонни доимо ҳушёрликка ўргатишини кўрсатиш баробарида Ўзбекистон истиқлолини, унинг шаъни шавкатини қандай ҳимоя этишни, ота-бобларимиздан мерос бўлиб келаётган Ватанга муҳаббат туйғусини, унинг ҳимоясига ҳамиша тайёр туриш ҳиссини чинакам эътиқодга айлантириш.

Ўқувчилар фаолиятини ҳалок бўлганларнинг оилаларига, бугун ҳаёт бўлган собиқ жангчиларга қўлдан келганича амалий ёрдам кўрсатишга йўналтириш.

Ватанимиз озодлиги йўлида шаҳид бўлганлар хотирасини абадийлаштириш муқаддас бурч эканлигини таъ-

кидлаш, “Хотира майдони” ва “Хотира китоби”ни яратиш ҳамда “Хотира ва Қадрлаш куни”ни белгилаб, уни умумхалқ байрамига айлантириш борасида давлатимиз раҳбарининг ташаббусларини кўрсатиш.

Дарсни жиҳозлаш:

Ўзбекистон Республикаси Давлат рамзлари: Мадҳия, Байроқ, Герб.

Иккинчи жаҳон уруши (1939—1945 йиллар) харитаси.

Уруш қаҳрамонлари портретлари (С.Раҳимов, М.Топпободиев, С.Умаров ва бошқалар). “Темирчи Ш.Шомаҳмудов оиласи” сурати. Ўзбек шоир, ёзувчи ва олимларининг мавзу бўйича асарлари.

Умумий услубий маслаҳатлар

Мазкур умумлаштириш дарси ўлкашунослик билан чамбарчас боғлиқ бўлганлиги сабабли ўқувчиларга уларни изланишга чорловчи топшириқлар олдиндан берилиши лозим. Чунончи, ўқувчиларга ўз мактаблари битирувчилари бўлган ва яшаётган жойларида туғилиб ўсган (маҳалла, қишлоқ, туман ва ҳ.к.) уруш қатнашчилари ҳақида маълумотлар, оғзаки ахборотлар ва рефератларни турли манбаларга суянган ҳолда тайёрлаш тўғрисида вазифалар бериш мақсадга мувофиқдир. Шунингдек, нафақат Тошкент шаҳри, балки Ангрен, Бекобод, Чирчиқ ва бошқа шаҳарларда ўша даврда фаолият кўрсатган саноат ва бошқа корхоналар (Тошкент трактор заводи, Тошкент тўқимачилик комбинати, Тоштекстильмаш, Бекобод металлургия заводи, Ангрен кўмир шахтаси, Фарҳод ГЭСи ва ҳ.к.) тўғрисида маълумотлар тўплами асосида дарсни аниқ фактлар, воқеалардан фойдаланиб ўтиш республикамизнинг юзлаб оддий аҳолисининг фидокорона меҳнати ва инсонпарварлик фаолиятларини очиб беришга кўмаклашади. Дарсни суҳбат, ҳикоя услубида ўқувчиларнинг тайёрлаган ўлкашунослик материалларидан фойдаланилган ҳолда ўтиш тавсия қилинади.

Ўзбек халқининг ғалабага қўшган ҳиссаси тўлақонли қилиб қуйидаги йўналишларда очиб берилмоғи муҳимдир:

— Ўзбекистон фронт ортини мустаҳкамлаш кўрғони ва урушнинг асосий аслаҳоналаридан бири бўлганлиги;

— Ўзбекистон минглаб бошпанасиз қолган оилаларга, етим-есирларга жой бериб ўз бағрига олганлиги;

— Ўзбекистонга кўплаб йирик саноат корхоналари кўчириб келтирилиб жойлаштирилганлиги ва ҳамма соҳада халқимизнинг ғалаба йўлидаги фидокорона меҳнати;

— Ўзбекистонликларнинг жанговар жасорати;

— Ўзбекистоннинг душмандан озод бўлган ҳудудлар аҳолисига кўрсатган беғараз ёрдами.

Машғулот якунида ўқувчилар диққатини фашизмга қарши урушда юртимиз фарзандларининг кўрсатган жасоратлари, умуман, инсониятни фашизм балосидан асраб қолишга халқимизнинг қўшган ҳиссаси хусусида юртбошимизнинг “Ватан саждагоҳ каби муқаддасдир” номли асаридаги (244-бет) ушбу сатрларга жалб қилиш муҳимдир:

“Иккинчи жаҳон урушига юртимиздан 1 миллион 433230 киши сафарбар бўлган. Бир қараганда, бугун мамлакатимиз аҳолиси 23 миллионга етган пайтда бу рақам унча катта туюлмаслиги мумкин.

Аммо, урушга битта одам кетса ҳам катта мусибатдир.

Қолаверса, 1941 йилда Ўзбекистон аҳолиси бор-йўғи 6,5 миллион киши эканини эсласак, республика халқи бошига тушган синовнинг нақадар катта эканлиги яққол кўринади. Агар аҳолининг ярмини болалар ва кексалар ташкил этишини ҳисобга олсак, ишга яроқли одамларимизнинг 50-60 фоизи урушга кетгани аён бўлади.

Улардан 263005 киши ҳалок бўлган. 132670 киши бедарак йўқолган, 60452 киши ўз ўлкасига ногирон бўлиб қайтган.

Бу машъум уруш туфайли энг камида тўрт юз минг оила бевосита жудолик азобига дучор бўлган”.

Халқимизнинг фидойилиги, инсонпарварлик фазилатларини кўрсатиш учун ушбу манбадаги қуйидаги парчага эътибор қаратилади:

“Мамлакатнинг ичкарисида уруш йилларида меҳнат қилган юз минглаб ватандошларимиз, кексаю ёш оналаримиз, опа-сингилларимиз қиш қаҳратонида дийдираб, саратон оловида ўзи емасдан, ўзи киймасдан, топган насибасини фронтга жўнатганини, азоб-уқубатлар чекиб, фидойилик кўрсатганини эсдан чиқариб бўладими?!

Ушбу оғир йилларда, бир бурда нон танқис бўлган йилларда, Ўзбекистон уруш туфайли уй-жойсиз қолган минглаб оилаларга бошпана берди, нон берди, қанчадан-қанча етим-есирларнинг бошини силади.

Уруш йиллари — Ўзбекистон тарихини узвий бир қисми. Биз тарихимиздан бирор саҳифани ҳам олиб ташламаймиз.

Бу тарих бизники, уни унутишга ҳеч кимнинг ҳаққи йўқ”.

Машғулот якунида Ватанни ҳимоя қилиш Ўзбекистон Республикаси ҳар бир фуқаросининг муқаддас бурчи эканлиги, юртимизда тинчликни бузишга қаратилган ёвуз ҳаракатларнинг олдини олиш биринчи галдаги вазифалардан ҳисобланиши айтилади.

Ўқувчилар нигоҳи маҳзун Она ҳайкалига қаратилиб, давлатимиз раҳбарининг: “Мотамсаро она”нинг маҳзун қиёфаси ҳар биримизни хушёрликка чорлайди. Уруш ва қирғинликларга йўл қўймасликка, бугунги ёруғ ва дориломон кунларимизнинг қадрига етиб яшашга даъват этади”, деган сўзларини оддий, тушунарли тарзда ёшлар онгига етказилса айни муддао бўлади.

Умуман, “Хотира майдони”даги бу сабоқлар ўқувчиларда ватанпарварлик ҳиссини кучайтириши, уларнинг қалбини ҳаяжонга солиб, онгида чуқур из қолдириши керак.

ТАРИХ ФАНИДАН СИНФДАН ТАШҚАРИ МАШҒУЛОТЛАРДА “ХОТИРА САБОҚЛАРИ”НИ ЎТКАЗИШ УЧУН МАВЗУЛАР

5—9-синфлар:

1. “9 Май — Ватанимиз озодлиги ва мустақиллиги учун жон берганларни хотиралаш ва — қадрлаш куни”.

2. “Хотира майдони” — Ватанимиз мустақиллиги ва шаънини ҳимоя қилганларга таъзим бажо келтирадиган муқаддас макондир.

3. Ўзбек жангчиларининг қаршилик кўрсатиш ҳаракатларида иштироки.

4. Ўзбек хотин-қизларининг фашизм устидан қозонилган ғалабага қўшган ҳиссаси.

5. Миллий қаҳрамонларимизнинг жасорати биз учун намуна.

6. У ҳаётни севар эди.

“ХОТИРА САБОҚЛАРИ” УЧУН ФЙДАЛАНИШГА ТАВСИЯ ЭТИЛАДИГАН АДАБИЁТЛАР РҲЙХАТИ

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 9 Май “Хотира ва Қадрлаш куни” деб эълон қилиши ҳақидаги Фармони. 1999 йил, 2 март.

2. “Мустамлакачилик даври қурбонлари хотирасини абадийлаштириш бўйича жамоатчилик комиссиясининг республика фуқароларига мурожаати”. Тошкент. “Маърифат” рўзномаси, 1999 йил, 22 май.

3. “Хотира”. Тошкент, 1995 йил.

4. И.А.Каримов. “Ватан саждагоҳ каби муқаддасдир”. Тошкент, “Ўзбекистон”, 1996 йил.

5. И.А.Каримов. “Адолатли жамият сари”. Тошкент. “Ўзбекистон”, 1998 йил.

6. И.А.Каримов. “Жамиятимиз мафқураси халқни халқ, миллатни миллат қилишга хизмат этсин”. “Тафаккур” журнали бош муҳаррирининг саволларига жавоблар. “Тафаккур” журналининг 1998 йил, 2-сон.

7. И.А.Каримов. “Ўзбекистон буюк келажак сари”. Тошкент. “Ўзбекистон”, 1998 йил.

8. И.А.Каримов. “Тарихий хотирасиз келажак йўқ!” Тарихчи олимлар билан суҳбат. “Мулоқот” журналининг 1998 йил, 5-сон.

9. И.А.Каримов. “Ўз келажагимизни ўз қўлимиз билан қурмоқдамиз”. Тошкент. “Ўзбекистон”, 1999 йил.

10. И.А.Каримов. “Оллоҳ қалбимизда, юрагимизда”, “Туркистон — пресс” ахборот агентлиги мухбирининг саволларига жавоблар. Тошкент. “Ўзбекистон”, 1999 йил.

11. И.А.Каримов. “Ўзбекистон ХХІ асрга интилмоқда”. Т., “Ўзбекистон”, 1999 йил.

12. Ш.Қурбонов ва бошқалар. “Баркамол авлод орзу-си”. Т., “Шарқ”, 1999 йил.

13. А.Иброҳимов ва бошқалар. “Ватан туйғуси”. Тошкент. “Ўзбекистон”, 1996 йил.

14. К. Норматов, И. Турсунов. “Ўзбекистон мустақиллик йўлида”. Тошкент. РТМ. 1997 йил.

15. М. Туропова ва бошқалар. “Анъанавий байрамлар”. Тошкент. РТМ. 1997 йил.

16. Н. Жўраев. “Агар огоҳ сен...” Тошкент, “Ёзувчи”, 1998 йил.

17. Янги Ўзбекистоннинг 7 зафарли йили. Тошкент. “Шарқ”, 1999 йил.

18. О. Тўраева. “Одобнома”. Тошкент. “Ўқитувчи”, 1999 йил.

МУНДАРИЖА

Сўзбоши	3
Байрамларнинг ижтимоий ва тарбиявий аҳамияти	4
Байрамлар тарихидан	5
Байрамларнинг турлари	7
Ўзбек халқининг анъаналари ва байрамлари	7
“Биринчи қўнғироқ” — “Салом, мактаб” байрами	9
“Устоз — улуғ зот”	18
Ҳаммадан балиқдир она мансаби	29
“Сўнги қўнғироқ”	42
“Битирув кечаси” байрамининг тартиботи	45
“Хотира сабоқлари”	51

Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти

Методик қўлланма

**М.ТУРОПОВА, К.САЙДУМАРОВА, С.ҲАСАНОВА,
С.МУҲАМЕДОВА, С.МАҲКАМОВ**

АНЪАНАВИЙ БАЙРАМЛАР

Муҳаррир *Ж. Сувоққулов*
Расомлар *Т.Герасимова, А.Кива*
Расмлар муҳаррири *А.Кива*
Техн. муҳаррир *Т.Смирнова*

ИБ №3726

Босмахонага 11.08.99 да берилиди. Босишга 02.09.99 да берилади.
Бичими 84x1081/32. 2-нав босмахона қоғози. "Тайп" тиражи.
Оффсет босма. Шартли босма тобоқ 3,78. Нашр босма тобоқ 3,78.
Жами 5000 нусха 1026 рақамли буварима
Баҳоси шартнома асосида. 49-99 рақамли шартнома

Ўзбекистон Республикаси Давлат матбуот қўмитаси асосида
Ғафур Ғулум номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти
700129, Тошкент, Навоий кўчаси, 10

Ўзбекистон Республикаси Давлат матбуот қўмитаси асосида
1-босмахонасида босилди. 700002, Тошкент, Салтанат кўчаси,
1-берк кўча, 2-уй

Анъанавий байрамлар: Умумтаълим мактаблари, мактабдан ташқари муассасалар, академик лицей ва касб-хунар коллежлари ўқитувчи ҳамда ўқувчи талабалари учун методик қўлланма (М.Туропова, К.Сайдумарова ва бошқ). — Т.: Ф.Фулом номидаги Адабиёт ва санъат нашр., 1999. 72 б.

Сарл. олдиди: Ўзбекистон Республикаси халқ таълими вазирлиги Республика Таълим Маркази.

1.Туропова М. ва бошқ.

Анъанавий байрамларнинг ўқувчилар тарбиясида муҳим аҳамият касб этиши республика ҳукумати эътиборида турган бир пайтда мактаблар ва мактабдан ташқари муассасалар ҳамда академик лицей ва касб-хунар коллежлари бундай байрамларнинг тантанавор ва кўтаринки рўҳда ўтишини таъминлаш мақсадида тайёрланган мазкур тавсиялар сизларга манзур бўлади, деб ўйлаймиз.